

Sociala värden på miljöns villkor

– En studie av naturreservatets aktiva bidrag till hållbar utveckling

Anna Litsmark

Självständigt arbete • 30 hp
Outdoor Environments for Health and Well-being
Alnarp 2018

Sociala värden på miljöns villkor

– En studie av naturreservatets aktiva bidrag till hållbar utveckling

Social values on the environment's terms

– A study of the nature reserve's active contributions to sustainable development

Anna Litsmark

Handledare: Fredrika Mårtensson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Huvudexaminator: Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0814

Program: Outdoor Environments for Health and Well-being

Utgivningsort: Alnarp

Publiceringsdatum: 2018

Omslagsbild: Anna Litsmark

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: naturreservat, hållbar utveckling, naturkontakt, hälsa, miljöengagemang, miljökvaliteter, sociala värden.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Sammanfattning

Naturen har en lång rad positiva effekter på hälsa och välmående och kan även bidra till människors miljöengagemang och en hållbar livsstil. Att hitta former för att erbjuda människor naturkontakt kan därför vara väsentligt för att hantera dagens folkhälso- och miljöproblem. Utgångspunkten för denna studie var att utifrån ett socialt och ekologiskt hållbarhetsperspektiv undersöka hur människors möjligheter till naturkontakt i ett naturreservat kan utvecklas. För att uppnå detta valdes ett naturreservat i Skåne som fallstudie, där områdets sociala värden, miljökvaliteter, hinder och utvecklingspotential undersöktes genom platsbesök, intervjuer, studier av litteratur och kartor, samt bild- och textobservation. Resultatet visade att naturreservatet idag används i relativt liten utsträckning av allmänheten, vilket kan bero på att området är otillgängligt, inte möter människors behov eller att människor inte känner till platsen. De mer använda delarna av naturreservatet är en väg som leder in i området, tre stenbrott och en del av en bokskog som finns nära en större väg och det är framförallt för jakt, ridning, promenader med hund, terrängkörning, fester, olika arrangerade gruppaktiviteter samt för utflykter, som det används. I naturreservatet finns ett antal miljökvaliteter, såsom biologisk mångfald, vatten, estetiskt tilltalande natur, vild natur, utblickar, allmänningar och kulturhistoriska lämningar. En slutsats från materialet är att området stödjer aktiviteter och miljökvaliteter i naturreservatet som kan bidra till hälsa, välmående och ett miljöengagemang genom främjandet av lek, samvaro och sociala relationer, pedagogik och kunskap om skog och miljö, fysisk aktivitet, andlig inspiration, återhämtning från stress och genom att skapa meningsfullhet. För att ytterligare främja människors möjligheter till positiv kontakt i naturreservatet föreslås en ökad framkomlighet genom stigar som leder fram till olika naturupplevelser, tydliga parkeringsplatser, sociala samlingspunkter och informationsskyltar om områdets miljökvaliteter. Emellertid behöver ett antal ekologiska, geologiska och kulturhistoriska bevarandevärden på platsen tas i beaktande vid ett genomförande av förslagen.

Abstract

Nature has a long list of positive effects on health and well-being and can also contribute to people's commitment to the environment and a sustainable lifestyle. Finding different outlets that offer people contact with nature can therefore be essential to counteract problems related to public health and the environment. The starting point of this study was to examine, from a social and ecological sustainability perspective, how people's possibility of experiencing contact with nature in a nature reserve can be developed. To achieve this goal, a nature reserve in Scania was chosen for a case-study, where the reserve's social values, environmental qualities, obstacles and potential for development were examined through place visits, interviews, studying of literature and maps, as well as picture and text observations. The results showed that the nature reserve is used in a relatively small extent by the public today, which could be because the area is inaccessible, that it does not meet people's needs or that people do not know about the place. The parts of the nature reserve that are more widely used is a road that leads into the area, three quarries and one part of a beech forest that is located near a larger road. The reserve is used mostly for hunting, riding, taking walks with dogs, terrain driving, parties, different organized group activities and for excursions. A number of environmental qualities exist in the nature reserve, such as biological diversity, water, esthetically appealing nature, wild nature, vantage points, common lands and culture-historical remains. One conclusion from the material is that the area supports activities and environmental qualities that can contribute to health, well-being and an environmental commitment through the promotion of play, socialization and social relations, pedagogy and knowledge of forest and the environment, physical activity, spiritual inspiration, stress-recovery and by generating a sense of meaning. To further promote people's possibilities for positive contact with nature in the nature reserve, accessibility through trails that lead to different nature experiences, clear and distinct parking spots, social places for gathering and information signs that describe the areas environmental qualities are suggested. However, a number of ecological, geological and cultural preservation values in the area needs to be taken into consideration in the realization of the suggestions.

Förord

Detta arbete är en del av masterprogrammet *Outdoor Environments for Health and Well-being* vid SLU i Alnarp och är mitt avslutande moment inom utbildningen. Tidigare har jag läst till trädgårdsmästare, med inriktning mot hälsa och design vid Högskolan i Gävle, vilket väckte mitt intresse för samspelet mellan människan och miljön. Detta intresse har under åren växt och kommit att innefatta hur naturmiljöer kan bidra till människors utveckling, hälsa och välbefinnande men också till ett engagemang och ett värnande om naturen.

I detta arbete har jag fått möjligheten att applicera mitt intresse och min kunskap i ett verkligt fall. Länsstyrelsen i Skåne har för avsikt att utveckla ett naturreservat för att göra det mer tillgängligt för människor. Detta var utgångspunkten i mitt arbete och ledde mig in på naturreservatets potential som en resurs för hållbar utveckling. Min förhoppning är att arbetet ska komma till nytta för länsstyrelsen i utvecklingen av naturreservatet, men också för andra läsare som har ett intresse för naturens sociala värden, olika kvaliteter i miljön och hållbar utveckling.

Avslutningsvis vill jag tacka Länsstyrelsen i Skåne, och särskilt Tove Hultberg, för viljan att samarbeta och låta mig få ta del av projektet. Jag vill även tacka informanterna som har ställt upp på intervju, vilket har varit betydelsefullt för detta arbete, och Elin Granqvist som har varit med ute i naturreservatet. Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare Fredrika Mårtensson för uppmuntran, feedback och värdefulla kommentarer. Slutligen vill jag tacka Erik för allt stöd du har gett mig samt min familj och vänner som har trott på mig genom arbetets gång!

Anna Litsmark

Landskrona, januari 2018

Innehållsförteckning

Bakgrund	1
Inledning	1
Naturkontaktens funktion för människors hälsa och utveckling.....	1
Naturkontaktens funktion för ett miljövänligt handlande	3
Möjligheterna till naturkontakt	4
Att värdera naturen utifrån människans behov.....	5
Hållbar utveckling med naturreservat som verktyg.....	8
Problemformulering och syfte.....	9
Metod	10
Urvalet: Naturreservatet Hallabäckens dalgång	10
Datainsamling och analys av naturreservatet	12
Platsbesök	12
Intervjuer.....	14
Studier av kartor och litteratur	15
Bild- och textobservation	16
Bearbetning och analys.....	16
Etiska överväganden.....	16
Teoretisk referensram.....	17
Att undersöka naturens sociala värden	17
Aktivitetstyper och rekreationsvärden	17
Upplevelsevärden	18
Naturkvaliteter som främjar miljövänligt beteende	20
Estetiska värden	20
Konklusioner kring naturens attraktionskraft och användning.....	22
Resultat	23
Naturreservatets sociala värden.....	23
Människor som rider, promenerar med hund och kör i terrängen	23
Unga som festar och grillar	24
Människor som träffas och tittar på flora och fauna	25
Barn som utbildas, bygger kojor och gör installationer	25
Människor som jagar.....	26
Miljökvaliteter i naturreservatet.....	26
En rik flora och fauna	27
Upplevelsen av vatten.....	27
Vacker natur och vackra vyer	28
Kulturhistoria	30
Stigar och vandringsleder.....	30
Olika rum.....	31
Vild natur	32
Rofyllighet och tillflykt	32
Variation, gläntor och utblickar.....	33
Fascination	34
Hinder för naturkontakt.....	35
Få besökare	35
Bristande intresse och information.....	35
Skötsel och framkomlighet.....	36
Nedskräpning och otrygghet	37
Jakttider och problem med vildsvin	37
Transportmöjligheter och tillgänglighet	38
Utveckling av naturreservatet.....	39

<i>Stigar och framkomlighet.....</i>	<i>40</i>
<i>Parkeringsplatser och informationstavlor.....</i>	<i>41</i>
<i>Skötsel och grillplatser.....</i>	<i>42</i>
Diskussion	42
Positiva former för naturkontakt.....	43
Friluftslivets miljöpåverkan och hållbart friluftsliv	45
Slutsats.....	46
Förslag på vidare forskning.....	47
Metodreflektion.....	47
Litteraturförteckning	49
Bilagor	58
Bilaga 1 – Översigtskarta över naturreservatet.....	58
Bilaga 2 – Intervjuguide	59
Bilaga 3 – Förslag på utveckling av naturreservatet.....	61

Bakgrund

Inledning

I januari 2017 översteg Sveriges befolkning 10 miljoner invånare (SCB, 2017a). Folkökningen sker framförallt i de större tätorterna och en majoritet sker i de tre storstads länen Stockholm, Västra Götaland och Skåne (SCB, 2016). Vidare bor en majoritet av Sveriges befolkning i en tätort (SCB, 2015). Enligt befolkningsprognoser kommer antalet invånare att öka och om knappt 10 år beräknas befolkningen i Sverige passera 11 miljoner (SCB, 2017b). Samtidigt som folkmängden ökar minskar antalet år med hälsa hos invånarna i Sverige. Jämfört med tidigare har en stor försämring skett i befolkningen gällande psykisk ohälsa, såsom ångslan, oro och sömnbesvär (Regeringen, 2002). Sjukskrivningar, framförallt kopplade till diagnoser som depressioner, ångestillstånd och stressreaktioner, ökar i antal (Regeringen, 2002). Dessutom stiger det allmänna stillasittandet i vardagen, vilket kan leda till flertalet sjukdomar och en för tidig död (Health Council of the Netherlands, 2004). Den moderna livsstil som människan har skapat är en stor bidragande orsak till brist på fysisk aktivitet och växande psykisk ohälsa (Grahn & Stigsdotter, 2003; Ekman & Arnetz, 2005; Nilsson et al., 2011; Carlsson & Bergh, 2014). Parallellt med dessa folkhälsoproblem står mänskligheten inför stora miljöutmaningar, orsakade av människans livsstil, såsom klimatförändringar, föroreningar och en minskad biologisk mångfald (Brown, 2008; IPCC, 2013; Zelenski, Dopko, & Capaldi, 2015), som i sin tur riskerar att påverka folkhälsan negativt (McMichael, 2013; Butler, 2014). Klimatförändringarna beskrivs vara ett av dagens största hot mot folkhälsan, eftersom ett förändrat klimat kan leda till luftföroreningar, spridning av sjukdomar, osäker livsmedelstillgång, undernäring, klimatflyktingar och mental ohälsa (Watts et al., 2015). Det är i dessa samhällsproblem som studien tar sin utgångspunkt, med målet att belysa naturreservatets betydelse och potentiella utvecklingsmöjligheter för ett aktivt bidrag till en hållbar utveckling.

Naturkontaktens funktion för människors hälsa och utveckling

En satsning på människors möjligheter till naturkontakt beskrivs idag som strategiskt viktigt för att åstadkomma en hållbar samhällsutveckling, då folkhälsan i många avseenden är miljöbetingad (ex.: Schultz, 2000; Pryor, Townsend, Maller, & Field, 2006; Nilsson, et al., 2011; Sonntag-Öström, 2014; Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015). Kontakt med natur har visat sig ha en lång rad positiva effekter på hälsa och välmående (Nilsson, et al., 2011; Steg, Van den Berg, & de Groot, 2013) och naturupplevelser kan även bidra till människors miljöengagemang och en hållbar livsstil (Chawla, 2007; Nisbet, Zelenski, & Murphy, 2009; Lieflander, Fröhlich, Bogner, & Schultz, 2013; Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015).

På vilket sätt bidrar då naturkontakt till hälsa och utveckling? Naturmiljöer motiverar till fysisk aktivitet genom att förse människor med en plats att utöva rörelse på (Hartig, Mitchell, de Vries, & Frumkin, 2014; Shanahan, Franco, Lin, Gaston, & Fuller, 2016) och forskning tyder på att människor i Sverige i särskilt hög grad uppfattar naturdominerade områden som attraktiva för fysisk aktivitet (Schantz, 2003). Människor söker sig ut i naturen för att

motionera och naturbaserade aktiviteter, såsom friluftsliv, anses vara särskilt viktiga för hälsan. Vidare är naturområden väl lämpade för de aktiviteter som många inom den svenska befolkningen utför eller vill utföra, aktiviteter såsom promenader, vandringar och jogging (Schantz, 2003). Bergström och Tronvik (2012, s. 25) menar att ”friluftsliv är den aktivitet som lättast motiverar människor till ökad fysisk aktivitet” och studier har visat att människor rör på sig mer i en naturmiljö än vid samma aktivitet utövad inomhus (Laukkanen, 2010; Thompson Coon et al., 2011). För specifika målgrupper, såsom barn och äldre, finns ett tydligt positivt samband mellan grönskan i en miljö och fysisk aktivitet (Floriani & Kennedy, 2008). Dessutom främjar fysisk aktivitet i en naturmiljö bättre hälsa och välmående än vid samma aktivitet i en inomhusmiljö (Laukkanen, 2010; Shanahan et al., 2016). Fysisk aktivitet i sin tur har positiva effekter på flera hälsofaktorer, såsom att minska risken för hjärt- och kärlsjukdomar, övervikt och typ 2 diabetes (Health Council of the Netherlands, 2004).

Naturkontakt har även positiva effekter på återhämtning från stress och mental utmattning (Health Council of the Netherlands, 2004). Tillgång till en rekreativ naturmiljö bidrar till bättre hantering av stress (copingförmåga) och möjligheten att självreglera sina fysiska och psykiska behov (Grahn & Stigsdotter, 2003; Ottosson, 2007). En skogsmiljö kan till exempel förbättra utmattade människors mentala och fysiska tillstånd genom att de bara vistas i skogsmiljön eller utför aktiviteter där (Nordh, Grahn, & Währborg, 2009; Park, Tsunetsugu, Kasetani, Tamami, & Miyazaki, 2010; Sonntag-Öström, 2014; Sonntag-Öström, et al., 2014; Sonntag-Öström, et al., 2015). Skogen kan vara en plats där människor med utmattningssymptom upplever en lättnad från stress (stressrelief), sinnesfrid, en känsla av säkerhet, frihet och framsteg och kan främja reflektion över sina liv. Genom att hjälpa människor att bibehålla de resurser som krävs för att möta de krav som uppstår i livet kan naturkontakt därmed förebygga risken att drabbas av kronisk stress (Hartig, Mitchell, de Vries, & Frumkin, 2014).

Hos barn spelar naturen en viktig roll för en sund utveckling, vilket i sin tur rymmer många nycklar till deras framtida fysiska, mentala och sociala välbefinnande som vuxna. Naturområden nära hemmet kan till exempel ge barnen möjlighet till att utforska, vara aktiva och leka, vilket främjar kognitiv och motorisk utveckling. Därtill kan sådana miljöer också ha en positiv inverkan på sociala relationer, koncentrationsförmågan, självdisciplin och förmågan att hantera stressfulla situationer (Health Council of the Netherlands, 2004; Johansson & Küller, 2005; Naturvårdsverket, 2011; Wells, Jiminez, & Mårtensson, 2018).

Natur kan även främja sociala sammanhang och sociala relationer hos vuxna (Steg, Van den Berg, & de Groot, 2013; Jennings, Larson, & Yun, 2016) och människor med ett bra nätverk känner sig friskare, har lägre risk för hjärt- och kärlsjukdomar och lever längre (Hartig, Mitchell, de Vries, & Frumkin, 2014). Skogsmiljöer kan gynna möjligheten till aktiviteter i grupp, såsom vandring, ridning, jakt, fiske, skidåkning och lägeraktiviteter (Rydberg, 2001) och social inkludering genom att främja möjligheterna att möta och få nya vänner (Seeland, Dübendorfer, & Hansmann, 2009). Även där den direkta sociala kontakten är låg kan en känsla av ett socialt sammanhang och social gemenskap upprätthållas genom tillgången till ett naturområde (Steg, Van den Berg, & de Groot, 2013).

Naturen har också implikationer för personlig utveckling och den för hälsan vitala känslan av meningsfullhet i livet. I samhällen med tonvikt på konsumtion, karriär och individuella val är kroniska känslor av tidspress vanliga (Health Council of the Netherlands, 2004). Många valmöjligheter i samhället skapar chanser till individuell valfrihet, men kan samtidigt också väcka tvivel och osäkerhet om vilken typ av person man vill vara och leda till många motstridiga känslor och val (Health Council of the Netherlands, 2004; Lagerblad, 2006). Studier har visat att sammanhängande personliga mål bidrar till att stärka individens emotionella stabilitet och en känsla av meningsfullhet, vilket i sin tur främjar välbefinnande och hälsa (ex.: Salovey & Mayer, 1990). Omvänt kan motstridiga mål istället ha en negativ inverkan på hälsa och välbefinnande (Emmons & King, 1988; Sheldon & Kasser, 1995). Att spendera ledig tid i naturmiljöer kan bidra till att stärka känslor av meningsfullhet, genom att främja reflektion över sitt liv och sina val, och en symbolisk mening som knyter an till djupare övertygelser och värderingar (Health Council of the Netherlands, 2004). Naturmiljöer skapar en känsla av tillhörighet och identifikation, vilket i sin tur kan främja en känsla av sammanhang och meningsfullhet (Antonovsky, 2005; Adevi & Lieberg, 2012). I boken *Naturen för mig* har kulturarvsinstitutioner och forskare i Sverige samarbetat för att undersöka naturens roll i nutida vardagskultur. Där sammanfattas betydelsen av naturen med följande ord:

Lugn och ro – meditation – vila – magi – återhämtning – kraft – styrka – själslig frid – trollskog – frihet – tystnad – stressfri – helhet – Moder Jord – glädje – levande – närvarande – stillhet – samhörighet – kärlek – Gud – bara vara (Institutet för språk och folkminnen, 2014, s. 191).

Orden anses reflektera den funktion naturen idag spelar för många människor, där upplevelsen av naturen är en plats där människan ser sig som hemma och som formar delar av den egna identiteten och ger mening i tillvaron (Institutet för språk och folkminnen, 2014).

Naturkontaktens funktion för ett miljövänligt handlande

Hoten mot människors hälsa och välmående är idag allt oftare miljöbetingade och går att relatera till hur vi hanterar naturens resurser (Brown, 2008; IPCC, 2013). För att motverka den negativa åverkan på ekosystemen och därmed människors hälsa behövs direkta beteendeförändringar (Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015) där exponering för natur kan utgöra en vital komponent genom att bidra till ett miljövänligt beteende och en minskad miljöpåverkan (Lieflander, Fröhlich, Bogner, & Schultz, 2013; Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015).

Känsla av samhörighet med och kunskap om naturen utgör två parametrar i naturkontakten som kan bidra till att förklara dess betydelse för ett miljövänligt handlande (Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015). Utgångspunkten är att positiva naturupplevelser som barn kan leda till kunskap om naturen, vilket i sin tur kan stimulera ett miljöengagemang (Naturvårdsverket, 2011) Studier har visat att positiva naturupplevelser under barndom och tonårstid kan leda till en aktiv omsorg om miljön som vuxen (ex.: Schultz, 2002; Frantz,

Mayer, Norton & Rock, 2005; Chawla, 2007; Nisbet, Zelenski & Murphy, 2009; Aaskov Knudsen & Hjulmann Seidler, 2013; Lieflander, Frölich, Bogner & Schultz, 2013). Naturupplevelsorna kan ge en känsla av sammanhang och tillhörighet, vilket gör att ett miljövänligt beteende blir något självklart och ett uttryck för en vänskap med naturen (Emmelin, Fredman, Lisberg Jensen, & Sandell, 2010), vilket i sin tur bidrar till att vi förvaltar jorden på ett mer hållbart sätt (Johansson & Küller, 2005; Naturvårdsverket, 2011). Känsla av sammanhang och tillhörighet till naturen kan även utvecklas senare i livet (Nisbet & Zelenski, 2011). I en nationell enkätstudie om friluftsliv och ekoturism i Sverige svarade 47 000 svenskar i åldern 18-75 år att de upplevde att de får ”ökade insikter om samspelet i naturen och en känsla av att själva vara en del av den när de vistas ute i naturpräglade miljöer” (Fredman, Stenseke, Sandell, & Mossing, 2013, s. 38).

Förändrande beteenden i en miljövänlig riktning vid exponering av natur kan också förstås som en neurofysiologisk reaktion (Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015). En nyligen publicerad studie i laboratoriemiljö visade att exponering för natur främjar ekologiskt hållbara intentioner och beteenden (Zelenski, Dopko, & Capaldi, 2015) och en annan studie visade att en ökad oro för marin hållbarhet orsakades genom att besöka ett akvarium (Wyles, Pahl, White, Morris, Cracknell, & Thompson, 2013). Andra studier visar hur estetiskt tilltalande natur leder till ett pro-socialt beteende, som i sin tur är associerat med ett miljövänligt handlande (Berenguer, 2010; Zhang, Piff, Iyer, Koleva, & Keltner, 2014). Annerstedt van den Bosch och Depledge (2015) menar att naturen mycket väl kan framkalla en omedveten och automatisk respons som leder till ett miljövänligt beteende och att denna effekt möjligen kan vara över tid.

Möjligheterna till naturkontakt

Urbanisering, exploatering av naturmiljöer och en förändring i människors livsstil har minskat människors möjlighet till naturkontakt (Hartig, Mitchell, de Vries, & Frumkin, 2014). En majoritet av Sveriges invånare bor i städer (Grahn, 2012; SCB, 2015), tillbringar alltmer tid inomhus (Nilsson, et al., 2011), förflyttar sig med bil (Andersson, 2012) och har brist på tid (Sandberg, 2012). Med naturen på distans blir dess förutsättningar för människans existens alltmer osynlig (Statens folkhälsoinstitut, 2008). Med fler människor i städerna och tätare bebyggelse (Boverket, 2007a; Statens folkhälsoinstitut, 2008; Grahn, 2012) utsätts även många för buller, vilket har gjort tystnad till en eftersökt kvalitet (Boverket, 2007a). Fler människor på samma yta medför också en högre belastning och slitage på parker och grönområden (Stockholms stad, 2016). Vikten av att säkra tillgången av grönområden och natur i närheten av hemmet betonas av både forskare och myndigheter (ex.: Boverket, 2007a; Statens folkhälsoinstitut, 2008; Statens folkhälsoinstitut, 2009; Sandberg, 2012; Grahn, 2012) men de speciella värdena förknippade med naturen utanför städerna lyfts också särskilt fram (Naturvårdsverket (2007, s. 15):

Att den nära naturen är oundgänglig i vardagslag innebär inte att den avlägsna, vilda och mer eller mindre orörda naturen inte också kan vara av stor vikt. Tvärtom visar intervjuer med privatpersoner ofta att de starkaste upplevelsorna av frid och ro –

upplevelser med ibland andliga och existentiella drag – äger rum just i sådan natur som känns ursprunglig och ostörd av människan.

I studier kring vuxnas minnen är utomhusmiljöer välrepresenterade och element och platser i naturen är återkommande och har ofta en särställning (Sandberg, 2002; Naturvårdsverket, 2011). Starka miljöminnen från barndomen har betydelse för vuxenlivet då utflykter i naturen är en viktig förutsättning för att människor ska söka upp naturen som vuxna (Ward-Thompson, Aspinall, & Montarzino, 2008). Sebba (1991) påpekar att det inte är mängden lek utomhus som är mest avgörande för dess avtryck i vuxnas minnen, utan kvaliteten på upplevelsen. Mångfald, växande, olika naturprocesser och den igenkännbara rytmen över dygnet och året, samt aktiviteter som involverar hela kroppen, är faktorer som hon framhäver som väsentliga för barns samspel med naturen. Naturmiljöer som upplevs som vilda kan erbjuda barn dessa kvaliteter och där kan de utforska och upptäcka naturen utan restriktioner (White & Stoecklin, 2008). Få områden i storstadsregionerna förblir emellertid orörda och de som finns tenderar att vara starkt påverkade av mänsklig inblandning, såsom av trafik och ljud (Boverket, 2007a). Det sker även en ”parkifiering” av naturen i städerna och en urbanisering av parkerna (Littke, 2015) som gör att upplevelsekvaliteter relaterade till mer ostörd natur försvinner. Det handlar också om miljöer som erbjuder möjlighet till aktiviteter såsom vandring, ridning, jakt, fiske, skidåkning, svamp- och bärplockning och rekreationsvärden som motion, avstressning, estetiska upplevelser, naturstudier och sociala kontakter (Rydberg, 2001; Naturvårdsverket, 2012). Skyddade naturområden blir särskilt viktiga i en tid då exploateringstrycket är stort, just eftersom de är fredade (Hansson, 2017). Naturreservat kan erbjuda större sammanhängande bullerfria områden, samt natur som är mer vild och orörd i sin karaktär (Naturvårdsverket, 2006; Boverket, 2007a). Tillgången till naturmiljöer utanför städerna uppfattas av många svenskar som nödvändigt för deras livskvalitet (SOU, 2006).

Att värdera naturen utifrån människans behov

Hur människor väljer att hantera den resurs som naturen utgör är betydande för dagens samhälle, men även för framtida generationers förutsättningar för hälsa och välmående (Sarlöv Herlin, 2012; Persson & Persson, 2015). Begreppet *Hållbar utveckling* definieras som ”en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov” (Fegler & Unemo, 2000, s. 23). I FN-rapporten *Vår gemensamma framtid*, därigenom begreppet fick sin internationella spridning, beskrivs hur ”utveckling och tillväxt måste äga rum på miljöns villkor” och att ”hållbar social utveckling och ekonomisk tillväxt är omöjligt att uppnå om miljön ödeläggs och naturresurserna överexploateras” (Andrews & Granath, 2016, s. 1). De tre dimensionerna ekologisk-, social- och ekonomisk hållbarhet anses samspela, stödja varandra och tillsammans skapa en hållbar utveckling (Sarlöv Herlin, 2012; Persson & Persson, 2015; Andrews & Granath, 2016). Brist på fysisk aktivitet, en växande mental ohälsa och en alienation inför naturen och dess processer uppfattas som stora utmaningar för hur ett hållbart samhälle ska kunna skapas (Statens folkhälsoinstitut, 2008).

Naturen är för människor en gemensam tillgång, men också ett gemensamt ansvar. För att naturens resurser ska kunna nyttjas och utvecklas på ett hållbart sätt behövs en förståelse för vad i landskapet som värderas och hur högt olika egenskaper värderas (Lagerkvist, 2006; Gren, 2012). Syftet med utvecklingen av konceptet *ekosystemtjänster* är att tydliggöra sambandet mellan naturen och människors välbefinnande. Grundläggande i tydliggörandet är dels det faktum att människors hälsa är beroende av naturens tjänster och dels den negativa påverkan som människor har på naturen (Naturvårdsverket, 2012). Ytterligare ett syfte med konceptet är långsiktig hållbarhet. Med det menas att ekosystemen måste brukas för den mänskliga välfärden, men på ett sådant sätt att inte framtida generationers möjligheter äventyras. Genom att skapa en förståelse för och värdering av ekosystemen skapas förutsättningarna att agera hållbart (Naturvårdsverket, 2012).

Utgångspunkten för begreppet ekosystemtjänster är nyttoaspekten av landskapet utifrån ett antropocentriskt perspektiv. Detta innebär att människan sätts i centrum (Naturvårdsverket, 2012). Djur, växter och miljön som helhet har enbart ett värde i förhållande till vad de kan bidra med till mänsklig nytta (Jagers, 2005). Med olika vetenskapliga, filosofiska eller kulturella utgångspunkter kan ekosystemens värde förstås på en rad olika sätt. Ett av dessa perspektiv är det antropocentriska, där ekosystem och ekosystemtjänster genererar värden i den mån de bidrar till att möta mänskliga, materiella och icke-materiella behov. En annan utgångspunkt är ekosystemens inneboende värden, där naturen har ett värde i sig, oavsett vilken betydelse den har för människors välmående (Kronlid, 2005; Naturvårdsverket, 2012).

Konceptet ekosystemtjänster har fått kritik just för att vara antropocentriskt (Schröter et al., 2014; Science Communication Unit, University of the West of England, 2015). Att utgå från människan i centrum, *antropocentrism*, anses dessutom av många vara den största anledningen till miljöförstöring, då de mänskliga och inte de miljömässiga behoven sätts i första rummet (Hoffman & Sandelands, 2005; Schröter, et al., 2014). I grunden rör det sig om en miljöetisk fråga: Ska våra handlingar gentemot naturen utgå enkom från människans välfärd, eller baseras på ett biocentriskt perspektiv där naturen i stort tillmäts ett inneboende värde (Schröter, et al., 2014)? Argument finns dock för att konceptet ekosystemtjänster inte ämnar ersätta biocentriska skäl, utan kan ses som ett utvidgat och kompletterande koncept (Schröter, et al., 2014).

Det finns flertalet definitioner och klassificeringar av de direkta och indirekta ekosystemtjänster som miljön tillhandahåller människan (Naturvårdsverket, 2012) varav en är Millenium Ecosystem Assesments (2003) indelning i de fyra kategorierna:

- Försörjande tjänster - De produkter som ekosystemen förser människan med, till exempel mat, vatten, fiber och trä.
- Reglerande tjänster - De fördelar som kommer ifrån regleringen av ekosystemprocesser, såsom luftrening, pollinering och klimatreglering.
- Kulturella tjänster - De bidrag människor får från ekosystemen genom andlig berikning, hälsa, kognitiv utveckling, rekreation, reflektion och estetiska upplevelser, kan till exempel vara friluftsliv, naturarv och turism.

- Stödjande tjänster - De grundläggande funktioner som är nödvändiga för att övriga tjänster ska fungera, exempelvis fotosyntesen och bildning av jordmån (Millennium Ecosystem Assessment, 2003; SOU, 2013:68).

Liksom indelningen och definitionen av begreppet ekosystemtjänster förekommer ingen strikt definition av kulturella ekosystemtjänster och värdena kan kategoriseras olika beroende på sammanhang (Naturvårdsverket, 2012; Pedersen, Johansson, & Weisner, 2017). Naturvårdsverket (2012) har klassificerat in ekosystemtjänster i Sverige med Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) som utgångspunkt. Naturvårdsverket (2012) har dock gjort mindre ändringar relevanta utifrån ett svenskt perspektiv. I denna klassificering indelas de kulturella tjänsterna in i symboliska och intellektuella/upplevelsebaserade tjänster. Dessa delas i sin tur upp i kultur- och naturarv och möjligheten till rekreationsaktiviteter, resurs för forskning och utbildning, estetiska värden och hälsa. I Naturvårdsverkets (2012) indelning förekommer användarvärden av natur-områden, såsom jakt, fiske, fågelskådning, fjällvandring och idrotts- och rekreationsaktiviteter, men också icke-användarvärden. Under kategorin naturarv kommer naturens inneboende värden in, där naturen kan uppskattas av etiska skäl och att det finns en vilja att bevara naturens värden för kommande generationer (Naturvårdsverket, 2012).

De kulturella ekosystemtjänsterna skiljer sig till viss del från de övriga ekosystemtjänsterna, då dessa kräver fysisk kontakt med ekosystemen för att fördelarna ska erhållas (Hegetschweiler, et al., 2017) och uppstår i förhållande till olika individers behov (Pedersen, Johansson, & Weisner, 2017). Pedersen, Johansson & Weisner (2017, s. 15) menar att "[o]m det inte finns en efterfrågan, uttalad eller icke uttalad, från individen så finns det inte heller någon tjänst". Av denna anledning måste två omständigheter råda: Människor måste ha ett behov som är möjligt att möta, direkt eller indirekt av ett ekosystem, och det måste finnas en tillgång till den sorten av ekosystem som kan uppfylla precis det behovet (Pedersen, Johansson, & Weisner, 2017).

Av Sveriges landareal består 55 procent av skog och allemansrätten har medverkat till att dess värden tagits tillvara (Rydberg, 2001). En indelning av ett ekosystems värde specifikt för skogsmark är Skogsstyrelsens sammanställning av dess sociala, ekonomiska och ekologiska värden (Skogsstyrelsen, 2017). Begreppet *Skogens sociala värden* handlar om vilka värden skogen har som bidrar till samhällets välfärd (Rydberg, 2001) och kan beskrivas som "de värden som skapas av människans upplevelser av skogen" (Birkne, Rydberg, & Svanqvist, 2013, s. 6). De sociala värdena gäller skogens betydelse för:

- hälsa, välbefinnande och en god livsmiljö
- fritidsupplevelser, friluftsliv och turism
- upplevelsevärden och sociala naturkvaliteter
- estetiska värden
- pedagogik och kunskap om skog och miljö
- lek, samvaro och sociala relationer

- intellektuell och andlig inspiration
- identitet och kulturarv (Birkne, Rydberg, & Svanqvist, 2013).

Skogsstyrelsens syfte med arbetet kring skogens sociala värden är att kunna ”tillgodose människors behov av och tillgång till attraktiva gröna miljöer” (Skogsstyrelsen, 2017, s. 1) och menar vidare att ”[e]tt hållbart skogsbruk utgår från de sociala, de ekologiska och de ekonomiska dimensionerna av skogens värden” (Skogsstyrelsen, 2017, s. 1).

Hållbar utveckling med naturreservat som verktyg

Sveriges 4500 naturreservat (Naturvårdsverket, 2017a) utgör en strategi för att nå Regeringens mål för en hållbar utveckling (Regeringen, 2002; Naturvårdsverket, 2006; Regeringen, 2012; Länsstyrelsen Skåne, 2017). Enligt Miljöbalken kan ett naturreservat bildas i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer, tillgodose behovet av områden för friluftsliv, skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter (Miljö- och energidepartementet, 2017). Vissa miljöer lämnas orörda för att naturvärdena ska kunna bestå, såsom urskogsliknande skogar och naturliga vattendrag, medan andra miljöer, exempelvis betesmarker och slåtterängar, behöver skötsel för att både natur- och kulturvärden ska kunna bevaras (Naturvårdsverket, 2006). Varje naturreservat är unikt och har därför en egen skötselplan, särskilt utformad utifrån det specifika reservatet. Där beskrivs syftet och målet med området och hur det skall skötas (Naturvårdsverket, 2006). Generellt gäller att man får vandra fritt och plocka svamp och bär, men inte störa eller förstöra (Naturvårdsverket, 2006) så som allemansrätten föreskriver (Naturvårdsverket, 2017b), men det kan också finnas separata föreskrifter för att bevara naturvärden i enskilda reservat.

Naturreservatens roll i folkhälsoarbetet lyfts särskilt fram av regeringen (Regeringen, 2002) och idag satsar samhället på att skydda naturområden som är rika på naturupplevelser och som är lätta att nå för många (Naturvårdsverket, 2006; Regeringen, 2012). Som en strategi för att uppnå en hållbar utveckling på lång sikt har Sveriges riksdag antagit 16 miljökvalitetsmål (Naturvårdsverket, 2006; Regeringskansliet, 2017) med det övergripande syftet att ”till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser” (Sveriges miljömål, 2017a). Flera av miljökvalitetsmålen har kopplingar till landskapet och människors upplevelser och behov (Sveriges miljömål, 2017b). Om skogen står att: ”Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas” (Sveriges miljömål, 2017c) och ett rikt växt- och djurliv lyfts särskilt fram:

Den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas. Arterna ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och

kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd (Sveriges miljömål, 2017d).

Vidare har Sveriges riksdag också fastställt elva mål för folkhälsan som en del i hållbarhetsarbetet (Regeringen, 2002) där flera av målen nämner vikten av att naturen är tillgänglig för människors hälsa (Regeringen, 2002; Boverket, 2007b). Riksdagen har också beslutat om tio mål för friluftspolitiken i Sverige, där utgångspunkten är att friluftslivet ger hälsa, naturförståelse och regional utveckling (Regeringen, 2012; Naturvårdsverket, 2017c). Den övergripande ambitionen är att stötta människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv: ”Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö” (Regeringen, 2012, s. 5). Målen berör bland annat tillgång till natur för friluftsliv, skyddade områden som resurs för friluftslivet och friluftsliv för god folkhälsa (Regeringen, 2012).

Problemformulering och syfte

I och med ett växande invånarantal i Sverige ökar trycket på grönområden både i städerna och på landsbygden. Det innebär en utmaning för samhällsplaneringen att tillgodose människors behov av ostörda och bullerfria naturmiljöer av hög kvalitet som möjliggör olika former av fysisk aktivitet och återhämtning. Områden med välbevarad natur tilltalar många människor och kan ge särskilt starka upplevelser, i form av lek, frid och ro, vilka sätter avtryck hos individen. Det är viktigt att människor kan vistas i naturen för att få kunskap om och utveckla känslomässiga band till den, något som i sin tur ligger till grund för miljöhänsyn och ett värnande om naturen mer generellt. Utgångspunkten för denna studie är att naturen behöver skyddas, både för sin egen skull och för människors hälsa och välmående - idag och i framtiden - och att naturreservaten kan utgöra en viktig resurs i arbetet mot en hållbar utveckling i stort. Målet med studien är att bidra till en ökad kunskap om naturreservatens sociala värden, i en kontext där de kan samverka med en plats ekologiska värden. En utveckling av naturreservat, som kan erbjuda människor positiva möten med naturen, väcker frågor kring hur de sociala värdena kan främjas utan att det sker på bekostnad av platsens ekologiska värden. För en hållbar utveckling får inte satsningarna bidra till överexploatering och därmed måste naturreservatens specifika syfte, värden och villkor beaktas.

Syftet med denna studie är att, utifrån ett socialt och ekologiskt hållbarhetsperspektiv, undersöka hur människors möjligheter till naturkontakt i ett naturreservat kan utvecklas. För att uppnå detta har följande frågeställningar formulerats:

- Vilka sociala värden kan ett naturreservat innehålla?
- Vilka miljökvantiteter som kan främja positiva former för naturkontakt kan ett naturreservat innehålla?
- Vilka hinder, som kan stå i vägen för positiva former för naturkontakt, kan ett naturreservat innehålla?
- Hur kan naturreservat utvecklas för att främja positiva former för naturkontakt?

Metod

Studien har ett kvalitativt tillvägagångssätt med ett naturreservat i Skåne som enskilt undersökningsområde. Strategin för att undersöka naturreservatet är inspirerad av fallstudie-metodologi, vilken baseras på intresset att fånga komplexiteten i ett enskilt fall och använder sig av ett flertal tekniker, metoder, strategier och teorier för att uppnå detta (Johansson, 2003). Det anses lämpligt för studier som avser undersökandet av konkreta miljöer (Jansson, Sundevall, & Wales, 2016). Johansson (2010) menar att fallstudier entydigt kan fokusera på fallet i sig eller vara instrumentellt orienterad med en inriktning mot generaliserbarhet. Det finns emellertid inte någon bestämd distinktion mellan de båda intressena och en fallstudie kan tillhöra en mellanzon som berör båda (Johansson, 2000). Metoden i denna studie syftar dels till att lära om det specifika fallet och dels till att ge en större förståelse för vilken potential naturreservat kan ha som en resurs för hållbar utveckling. Studien rör sig därmed i en mellanzon med inspiration från flera olika metoder.

Urvalet: Naturreservatet Hallabäckens dalgång

Urvalet utgick från en önskan från Länsstyrelsen i Skåne om att göra naturreservatet Hallabäckens dalgång mer tillgängligt för besökare. Naturreservatet har kulturella, historiska och geologiska värden som länsstyrelsen vill göra möjliga för besökare att uppleva. Vidare används naturreservatet idag i väldigt låg grad eftersom det har en otillgänglig terräng med få stigar. Detta möjliggör att låta naturreservatets villkor och potentiella upplevelsevärden styra planeringen av området. Dessutom är Skåne ett av de länen i Sverige med ett stigande invånarantal och Söderåsens nationalpark, beläget nära naturreservatet Hallabäckens dalgång, har ett stort besöksstryck under högsäsongen. Länsstyrelsen Skåne önskar kunna hänvisa de besökare som vill uppleva en mer "vildmarkskaraktär" och ha det mindre tillrättalagt, jämfört med Söderåsens nationalpark, vidare till andra områden där naturreservatet Hallabäckens dalgång kan utgöra ett (personlig kommunikation, Länsstyrelsen Skåne, 2017-10-02). Denna önskan är förenlig med syftet i detta arbete, eftersom både naturreservatets sociala och ekologiska värden ska tas hänsyn till och kunna samverka. Nedan följer en kort beskrivning av naturreservatet.

Naturreservatet Hallabäckens dalgång är beläget i Skåne, i kommunerna Bjuv och Svalöv (se Figur 1). Syftet med naturreservatet, uttryckt av Länsstyrelsen Skåne (2014a, s. 5-6), är att:

bevara och utveckla och restaurera en ädellövskog, som är mycket rik på död lövved och som har inslag av andra lövträd. Bevara, restaurera och underlätta etablering för de arter, i synnerhet hotade arter, som är beroende av ädellövskog. Bevara områdets hydrologi. Bevara och restaurera naturbetesmarker inom området. Främja det rörliga friluftslivet, utan att det påverkar områdets naturvärden negativt.

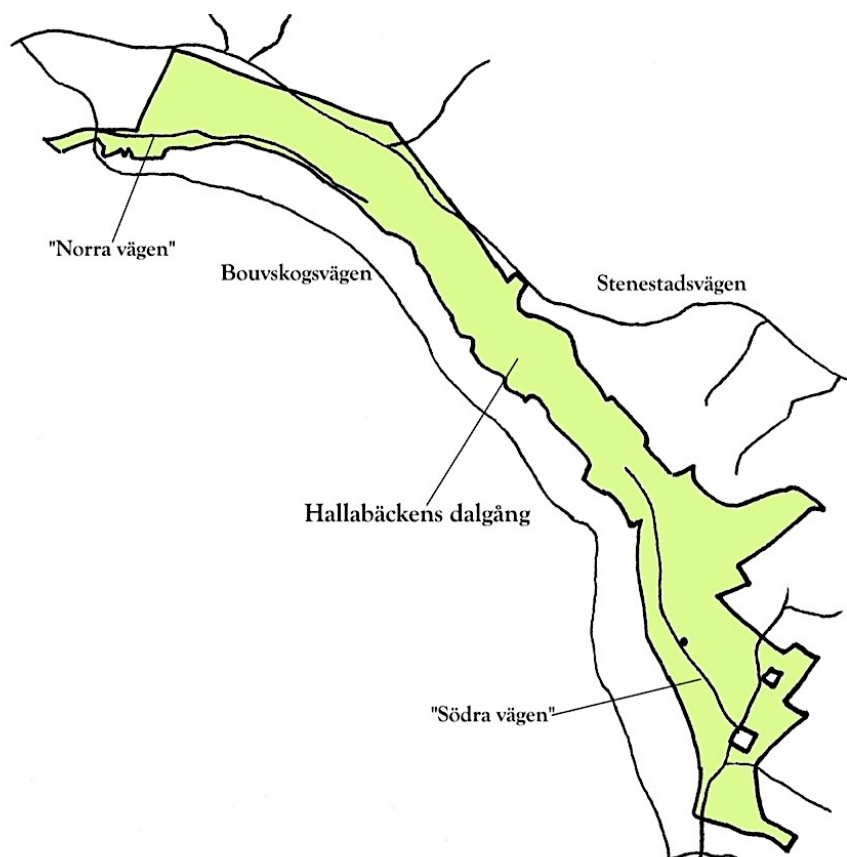
För att uppnå detta har flera delmål uttryckts. En av dessa är att "[h]ålla delar av området tillgängligt för allmänhetens friluftsliv genom att anlägga ex. leder och rastplatser" (Länsstyrelsen Skåne, 2014a, s. 3). Friluftslivet är emellertid underställt naturreservatets naturvärden, då naturvärdena inte får påverkas negativt (Länsstyrelsen Skåne, 2014a).

Naturreservatet utgörs av totalt 197,2 hektar och har en långsmal form (se Figur 2), där den huvudsakliga delen av området består av ädellövskog med inslag av fuktiga betesmarker (Länsstyrelsen Skåne, 2014b). Den största delen av området består av en sydvästvärd sluttning och ligger längs med urbergshorsten Söderåsens sydsida (Länsstyrelsen Skåne, 2014b). Bitvis är naturreservatet väldigt brant och har en höjdskillnad på mellan 70 och 90 meter (Länsstyrelsen Skåne, 2014b). I botten av sluttningen rinner ån Hallabäcken och flera mindre bäckar rinner nerför sluttningen och mynnar ut i den. Området har en rik flora med flera ovanliga och rödlistade arter. Flera däggdjur finns också i området, såsom dovvilt, rådjur och några enstaka älgar. I dalgången häckar ett 70-tal fågelarter och i Hallabäckens vatten simmar fisk (Länsstyrelsen Skåne, 2014b).

Förutom de biologiska värdena knutna till området finns det även geologiska värden, såsom förkastningshak, diabasgångar, isälvavlagringar, svämsediment och älvgrus. I området har det tidigare bedrivits täktverksamhet och idag återstår det tre öppna stenbrott och några enstaka materialhögar (Länsstyrelsen Skåne, 2014b). Utöver detta finns det också kulturhistoriska värden i området. Det finns lämningar från stenåldern, rester av en kvarnverksamhet från år 1352 och fossil åkermark med odlingsrösen från bronsåldern och hägnadssystem från järnåldern. Det finns även en husgrund från nyare tid, torplämningar från medeltiden och hålvägar från järnåldern. De äldsta skogsbestånden i området utgörs av 100-110-åriga träd (Länsstyrelsen Skåne, 2014b).

Figur 1. Översiktskarta med kommungränser för Bjuv och Svalöv samt en svart markering för naturreservatets läge (Digitalt bearbetad karta från Länsstyrelsen, 2014).

Figur 2. Översiktskarta för naturreservatet Hallabäckens dalgång. Grön markering visar områdets utbredning. Norr är uppåt i bild. Befintliga bilvägar är markerade (Digitalt bearbetad karta från Länsstyrelsen, 2014).

Datainsamling och analys av naturreservatet

För att få en förståelse över vilka sociala värden och miljökvaliteter naturreservatet Hallabäckens dalgång har idag och hur dessa kan utvecklas på ett hållbart sätt har en landskapsanalys av naturreservatet genomförts. Metoden bestod av platsbesök i naturreservatet, studier av kartor och litteratur som berör naturreservatet, intervjuer med personer som har anknytning till området samt en digital observation av text och bild på internet.

Platsbesök

Vid fyra tillfällen besöktes naturreservatet Hallabäckens dalgång: 2017-10-02, 2017-11-03, 2017-11-10 och 2017-11-21. Besöken syftade till att undersöka om människor vistades i naturreservatet - genom att leta efter spår av aktiviteter och observera eventuella besökare - samt att inventera och bedöma miljökvaliteterna i området. Vid platsbesöken dokumenterades information om naturreservatet genom foton, videofilmer, anteckningar samt markeringar på medtagen karta över området.

Det första besöket i naturreservatet skedde tillsammans med Tove Hultberg från Länsstyrelsen i Skåne, som har ansvar över området, och Elin Granqvist, student på

Landskapsarkitektprogrammet på SLU i Alnarp, som också gör en studie om naturreservatet Hallabäckens dalgång. Vid detta tillfälle visade Tove Hultberg upp de befintliga vägarna, söderifrån och norrifrån, som leder in i naturreservatet (se Figur 2), berättade om naturreservatet och om länsstyrelsens förslag och önskemål på utvecklingen av området.

Det andra besöket gjordes tillsammans med Elin Granqvist och hunden Buddy. Vid detta tillfälle parkerades bilen i naturreservatets södra del, i anslutning till vägen som leder in i området ("Södra vägen", se Figur 2). Härifrån undersöktes naturreservatets södra del till fots genom att ströva fritt i området och genom att följa befintlig väg samt djurstigar. Vid rundvandringen användes kvaliteter och värden framträdde i den teoretiska referensramen som vägledning, samt att upplevelser av området diskuterades tillsammans med Elin Granqvist. Resultaten dokumenterades genom foton, videofilmer, anteckningar och markeringar på medtagen karta. När hagmarken belägen mitt i naturreservatet hade nåtts, strax efter att den södra vägen slutar (se Bilaga 1, Figur 3), följdes stigar och väg tillbaka till utgångspunkten.

Det tredje besöket gjordes tillsammans med Elin Granqvist. Vid detta tillfälle parkerades bilen i naturreservatets norra del, i anslutning till den väg som leder in mot stenbrotten som finns i området ("Norra vägen", se Figur 2). Härifrån följdes först grusvägen in till stenbrotten och därefter följdes en häststig längre in i området som löper parallellt med Hallabäcken (se Bilaga 1, Figur 3). När stigen upphörde helt och underlaget blev för lerigt fortsatte vandringen uppför sluttningen och fortsatte fram tills hagmarken belägen mitt i naturreservatet nåddes. Då underlaget var väldigt halt och lerigt följdes Stenestadsvägen tillbaka en bit innan vandringen fortsatte in i naturreservatet på ovansidan av stenbrotten (se Bilaga 1, Figur 3). Liksom tidigare användes kvaliteter och värden framträdde i den teoretiska referensramen som vägledning och upplevelser av området diskuterades tillsammans med Elin Granqvist. Resultaten dokumenterades genom foton, videofilmer, anteckningar och markeringar på medtagen karta.

Det fjärde besöket gjordes tillsammans med Elin Granqvist och under förmiddagen även med informant B, som arrenderar jakten i en del av naturreservatet och bor i närheten. Under en intervju med informant B, vilken beskrivs i kommande stycken, föreslogs att naturreservatet skulle besökas tillsammans. Informanten har stor kunskap om naturreservatet och dess historia och vistas där i princip dagligen. Ett besök med honom möjliggjorde att få större kunskap om naturreservatets historia och bli uppmärksam på spår av besökare som annars hade missats. Under turen besöktes de tre stenbrotten, dels genom att köra in från den norra vägen och dels genom att gå in i naturreservatet uppfifrån Stenestadsvägen (se Bilaga 1, Figur 3). Foton togs under besöket och efteråt skrevs information som framkommit ned.

Under eftermiddagen fortsatte turen utan informanten och ägde rum i naturreservatets sydligaste del, öster om den väg som delar området (se Bilaga 1, Figur 3). Återigen användes kvaliteter och värden framträdde i den teoretiska referensramen som vägledning och upplevelser av området diskuterades tillsammans med Elin Granqvist. Under vandringen togs foton, anteckningar gjordes och karta markerades.

Intervjuer

För att få en mer djupgående insikt i och förståelse för områdets kvaliteter och sociala värden genomfördes tre intervjuer med personer som har en relation till naturreservatet Hallabäckens dalgång:

Informant A - aktiv inom Naturskyddsföreningen och engagerad i området. Vistas i naturreservatet 5-6 gånger om året, framförallt på sommarhalvåret. Intresserad av fåglar och insekter. Besökte senast naturreservatet i augusti i år.

Informant B - arrenderar jakten inom den norra delen av naturreservatet. Född på orten och har vistats i naturreservat sedan barnsben. Vistas i naturreservatet i stort sett varje dag. Senaste besöket var samma dag som intervjun ägde rum.

Informant C - driver en ridskola i närheten av den norra delen av naturreservatet. Har vistats i naturreservatet sedan barnsben. Besöker naturreservatet dagligen till häst eller till fots. Senaste besöket var samma dag som intervjun ägde rum.

Urvalet byggde på ett antal förslag från Länsstyrelsen i Skåne och kontaktades därefter genom mejl eller telefon. Syftet med studien berättades för personerna och de tillfrågades om de ville ställa upp på intervju. Vid positiv respons kontaktades de på nytt och en tid för intervju bokades in.

Intervjuerna utgick från ett fenomenologiskt förhållningssätt, där ett intresse fanns att förstå naturreservatet utifrån informanternas perspektiv och livsvärld (Kvale & Brinkmann, 2014). Informanternas perspektiv, tillsammans med övrigt insamlat data, syftade till att få en förståelse för naturreservats potentiella värden och kvaliteter. Kvale och Brinkmann (2014, s. 45) menar att:

En halvstrukturerad livsvärldsintervju söker förstå teman i den levda vardagsvärlden ur undersökningsspersonens eget perspektiv. En sådan intervju söker erhålla beskrivningar av intervjupersonens levda värld utifrån en tolkning av innebörden hos de beskrivna fenomenen.

Med utgångspunkt i detta genomfördes intervjuerna utifrån en halvstrukturerad intervjuguide, som följde vissa teman och förslag på frågor (se Bilaga 2). Efter genomförandet av intervjuerna transkriberades de och den utskrivna texten och ljudinspelningen utgjorde det material som blev föremål för bearbetning och analys. Nedan beskrivs de tre intervju-tillfällena mer specifikt.

Intervjun med informant A ägde rum via telefon 2017-11-13. Intervjun tog cirka 40 minuter och spelades in för att kunna möjliggöra en transkription. Intervjun var i sin konstruktion semistrukturerad, genom att ha färdigformulerade frågor och teman, men där nya frågor kunde ställas vid behov. Frågorna syftade dels till att ge faktamässig information om naturreservatet, såsom kring användning och aktiviteter, och dels att få en bild och förståelse

för hur informanten upplever naturreservatet och dess kvaliteter. Innan intervjun påbörjades berättades syftet och att informanten inte skulle namnges i uppsatsen, utan att dennes relation till naturreservatets istället skulle anges. Tillåtelse att spela in intervjun frågades också efter. När samtliga teman hade behandlats tillfrågades om informanten hade något att tillägga och att han kunde återkomma vid ytterligare funderingar. Efter att intervjun var avslutad lyssnades inspelningen igenom och transkriberades därefter. Ljudinspelningen var emellanåt något skakig, varvid en direkt transkribering möjliggjorde att samtalet var färskt i minnet och kunde förhindra feltolkningar. Några enstaka ord uppfattades inte i inspelningen. Om de inte uppfattades efter flera gångers genomlysning exkluderades de därför från transkriberingen och en notering gjordes i materialet. Senare gjordes en återkoppling med den intervjuade där några kompletterande frågor ställdes, vilka besvarades via mejl.

Intervjun med informant B ägde rum via telefon 2017-11-16 och tog cirka 25 minuter. Även denna intervju var semistrukturerad och utgick från samma intervjuguide som tidigare. Likaså spelades intervjun in för att kunna möjliggöra en transkribering. Intervjuns förlopp gick till likadant som tidigare intervju, där syftet berättades, att informantens relation till naturreservatet skulle nämnas i uppsatsen och med en förfrågan om att få spela in samtalet. Innan intervjun avslutades fick informanten möjligheten att tillägga något eller ställa frågor. Efter att intervjun var slut lyssnades den igenom och transkriberades därefter.

Intervjun med informant C ägde rum via telefon 2017-11-22 och tog cirka 20 minuter. Intervjun utgick från samma guide som tidigare intervjuer och spelades in för att möjliggöra en transkribering. Innan intervjun påbörjades berättades syftet och informanten blev tillfrågad om lov att få spela in samtalet. Efteråt lyssnades intervjun igenom upprepade gånger och transkriberades därefter. Ett syftningsfel uppstod i denna intervju på grund av att informanten inte visste att Hallabäckens dalgång var ett naturreservat. Detta medförde att informanten till en början pratade om ett annat naturreservat i närheten av Hallabäckens dalgång. När syftningsfelet upptäcktes redde det hela ut, men det innebar att några av svaren berörde ett annat område. Av denna anledning kompletterades intervjun vid ett senare tillfälle, vilket ägde rum 2017-11-29 och varade i cirka 10 minuter.

Studier av kartor och litteratur

För att inventera och analysera naturreservatets sociala värden och kvaliteter studerades även kartor och litteratur kring området. Kartor hämtades från Riksantikvarieämbetets fornlämningskartor, Lantmäteriets kartor, Google Maps samt från Länsstyrelsen. Litteratur som användes var Länsstyrelsens *Bildande av naturreservatet Hallabäckens dalgång i Bjuv och Svalövs kommuner, Skåne län* och *Skötselplan för naturreservatet Hallabäckens dalgång, Bjuvs och Svalövs kommun, Skåne län*, Regeringens dokument *Överklagande i fråga om naturreservatet Hallabäckens dalgång, Bjuvs och Svalövs kommuner*, masteruppsatsen *Operationell förvaltningsplan för naturreservatet Hallabäckens dalgång* samt tidningsartiklar från Helsingborgs Dagblad.

Bild- och textobservation

Sökningar via sociala medier och på Google gjordes för att finna ytterligare information om naturreservatet och dess värden och kvaliteter. Följande sökord och platssökningar användes i sökningarna: #hallabäcken, #hallabäckensdalgång, #hallabäckensnaturreservat, "Åvarp ridskola", "naturreservatet Hallabäckens dalgång", "stenbrott+Åvarp". Då inga observationer av besökare i naturreservatet gjordes under platsbesöken syftade bild- och textobservationen till att få kunskap om människor brukar vistas i området, vad de i så fall gör och var de vistas.

Bearbetning och analys

Samtliga intervjuer transkriberades ordagrant och sattes sedan samman i ett gemensamt dokument. Sammanlagt utgjorde detta 15 sidor transkribering. Datat lästes genom ett flertal gånger och skrevs ut för att lättare få en överblick av innehållet. Vidare sammanställdes den information som framkommit från platsbesöken, bild- och textobservationen samt från studierna av litteratur. Materialet utgjordes av en beskrivande text av miljökvaliteterna samt av bilder och kartor som kompletterade dessa. Därtill beskrevs observationer av spår av aktiviteter i naturreservatet, aktiviteter uttryckta i bild och text på nätet samt utifrån studierna av litteratur. Även detta material skrevs ut för att lättare få en överblick av helheten. Materialet utgjordes av 10 sidor text, tre kartor och 78 foton.

Bearbetningen av materialet utgjordes till en början av att hantera intervjuerna för sig och materialet från platsbesöken, litteraturen och bild- och textobservationerna för sig. Intervjuerna lästes igenom flertalet gånger och kategoriserades utifrån olika teman med en koppling till användande och besök i naturreservatet, utifrån informanternas eget bruk och deras uppfattning om allmänhetens, naturreservatets betydelse för dem själva och för andra människor, deras uppfattning om värden och kvaliteter i naturreservatet samt deras rekommendationer, önskemål och förslag på utveckling av naturreservatet. När kategorier framträtt i intervjuerna jämfördes dessa med materialet från platsbesöken, bild- och textanalysen samt studierna av litteratur. Materialet sammanställdes och kategoriserades därefter in i tre huvudkategorier: besökare och användning i naturreservatet Hallabäckens dalgång, platser och kvaliteter i naturreservatet Hallabäckens dalgång och rekommendationer och utveckling av naturreservatet Hallabäckens dalgång. Vidare tolkning av resultatet gjordes därefter genom att jämföra och hitta olikheter i innehållet och dela in dessa i underkategorier.

Etiska överväganden

Etiska överväganden är en viktig aspekt i alla undersökningar, men kanske särskilt i kvalitativa studier där informanter delar med sig av sig själva och sin livsvärld. Kvale och Brinkmann (2014) menar att en intervjuundersökning är genomsyrad av flera etiska och moraliska frågor, då intervjupersonen blir påverkad av den mänskliga interaktionen som intervjun innebär och då den kunskap som frambringas påverkar vår uppfattning av människans villkor.

Flera etiska aspekter har tagits i beaktande i denna studie. Syftet med studien har reflekterats över, inte enbart med hänseende till det vetenskapliga värdet av den eftersträvande kunskapen, utan även efter hur den kan förbättra den undersökta mänskliga situationen, både i ett samhälleligt och i ett lokalt perspektiv. Informanterna har en nära relation till naturreservatet och kan komma att påverkas av förändringar. Av denna anledning har det varit viktigt att reflektera över hur studien kan komma att påverka dem. I detta fall har en utveckling av naturreservatet, med hänseende både till människa och miljö, i ett lokalt och ett regionalt perspektiv, setts som något som majoriteten kan gynnas av.

I planeringsstadiet av intervjuerna har ett informerat samtycke från informanterna att delta i studien erhållits. Informanternas konfidentialitet har även försökt säkrats, genom att utesluta deras namn i studien. Dock känner personal på Länsstyrelsen i Skåne till personerna, vilket är ett hinder för säkerställandet. Vid kontaktandet av informanterna har de emellertid fått reda på att länsstyrelsen gav dem på förslag och de har inte sett det som något skäl att inte vara med. Därtill har även konsekvenserna som kan följa informanterna efter studien funderats kring. Detta skulle dels kunna beröra informanternas relation till länsstyrelsen och dels informanternas relation till andra på orten. Innehållet i studien har emellertid inte ansetts behandla ett så pass känsligt ämne att relationer står på spel och om någon informant har uttalat sig starkt om något, som inte har betydelse för studien men kan påverka relationer, har detta uteslutits i resultatet. Fortsatt övervägdes i intervjusituationen de personliga konsekvenserna för informanterna och syftet förklarades, samtycke gavs och förfrågan om att spela in intervjun ställdes. Informanterna fick möjlighet att tillägga något efter intervjuns slut och kunde avbryta intervjun närhelst de önskade. I utskriften av intervjuerna betänktes informanternas konfidentialitet och om den utskrivna texten var lojal mot deras muntliga utsagor. I bearbetningen och analysen av intervjuerna funderades över hur djupt intervjuerna kunde analyseras och tolkas utan att informanternas uttalanden skulle gå förlorade.

Teoretisk referensram

Att undersöka naturens sociala värden

För att människor ska kunna ta del av naturens positiva effekter krävs det att de exponeras för natur. Dessutom behöver den natur de exponeras för ha de kvaliteter som fordras för att effekterna ska uppnås. Vad attraherar då människor att söka sig till natur? Vilka aktiviteter är förknippade med dessa miljöer? Vilka fysiska kvaliteter i miljön främjar hälsa, välmående och ett miljöengagemang? I denna del presenteras den forskning och teorier som legat till grund för studien.

Aktivitetstyper och rekreationsvärden

Olika former av vistelse i natur- och kulturlandskap är en omtyckt sysselsättning hos många svenskar. Utövandet varierar dock mellan olika grupper av människor, beroende på exempelvis ålder, kön, familjesituation, bostadsort och inkomst. Allmänt omtyckta aktiviteter

är tämligen enkla och vardagliga, som till exempelvis att ströva i skog och mark, nöjes- och motionspromenader, bad, cykling, picknick och grillning (Fredman, Karlsson, Romild, & Sandell, 2008a; Romild, Fredman, & Wolf-Watz, 2011). De viktigaste anledningarna för att sysselsätta sig med aktiviteter är, enligt svenskar, att utöva fysisk aktivitet, uppleva avkoppling och att vara nära naturen. Under vardagar anses fysisk aktivitet vara den största anledningen, medan det på helger och ledigheter är avkoppling, social samvaro och att vara nära naturen (Fredman, Karlsson, Romild, & Sandell, 2008b).

Upplevelsevärden

Dåvarande Statens folkhälsoinstitut (2008, s. 19) menade att "[m]iljöfaktorer kan erbjuda bättre eller sämre möjligheter till aktivitet i utomhusmiljön, men miljön som sådan kan också vara avgörande för vilka aktiviteter man kan och vill utföra". Stockholm läns landsting har skapat en metod för att beskriva en skogs kvaliteter utifrån dess upplevelsevärden. Där framkom de sju upplevelsevärdena *orördhet och trolska naturmiljöer, skogskänsla, utblickar och öppna landskap, variationsrikedom och naturpedagogik, kulturhistoria och levande landskap, aktivitet och utmaning* samt *service och samvaro* (Blomquist, Forsberg, Svanqvist, Wågberg, & Rydberg, 2015). Dessa upplevelser har ett värde för människor och gör att de söker sig till skogar som kan uppfylla dem.

Vidare beskriver Skogsstyrelsen nio olika aspekter som kan bidra till en mer upplevelserik skog. I Tabell 1 redogörs för hur dessa aspekter ska vara utformade för att bidra till upplevelsen, baserat på Blomquist, Forsberg, Svanqvist, Wågberg, & Rydberg (2015).

Tabell 1. Skogens sociala värden.

<i>Skogens bryn</i>	En lugn variation i färg och form ger möjlighet till upplevelser genom flera sinnen. Artrikedom och höjdvariation bland träd och buskar stärker värdet av upplevelsen och främjar djurlivet.
<i>Skogens entré</i>	Entrén ska verka lockande och göra att människor lämnar vardagens bekymmer. Blommande träd och buskar kan ge en välkomnande känsla och göra det lättare att hitta in. Entrén ska vara inbjudande, men inte avslöja upplevelserna som väntar inne i skogen.
<i>Skogens nerv</i>	Stigen leder människor vidare in i skogen. Den ger också en känsla av trygghet och igenkännande genom att hjälpa människor att hitta och orientera sig. Stigen bjuder också på flera upplevelser längs vägen. Framhävda gläntor, stora stenar eller vatten kan locka människor att välja en helt ny stig.
<i>Skogens rum</i>	En skog rik på upplevelser har flera olika rum och känslan av att gå från ett rum till ett annat. Starka karaktärsdrag förstärker skogens olika delar, gör skillnaderna tydligare och ger människor en större upplevelse.
<i>Skogens mångfald</i>	En mångfald av växter och djur ger skogen ett stort upplevelsevärde och berikar vistelsen.
<i>Skogens äldste</i>	Stora och gamla träd har ett stort upplevelsevärde och fångar

	människors uppmärksamhet. Generellt ökar upplevelsevärde med ålder och storlek. Träd som sticker ut från sin omgivning kan också fånga uppmärksamheten.
<i>Skogens vatten</i>	Vatten i skogen har ett högt värde för upplevelsen av att vara i naturen. Det attraherar och lockar till nya vägar.
<i>Skogens utblick</i>	Platser dit solen når söker sig människor gärna till för att stanna upp och bli kvar en stund. Gläntor och utblickar ger en naturlig paus där människor gärna sitter och tittar på omgivningen.
<i>Skogens landskap</i>	Omgivningen är viktig för upplevelsen av skogen. Hur resten av landskapet ser ut inverkar på upplevelsen.

För natur och grönområden mer generellt finns åtta definierade upplevelsevärden som anses motsvara olika besökarens behov och önskemål. Dessa upplevelsevärden beskrivs, baserat på Grahn, 2005; Skärbäck, 2007; Grahn & Stigsdotter, 2010, i Tabell 2.

Tabell 2. Åtta upplevelsevärden.

<i>Rofyllighet/Stillhet</i>	En plats som upplevs som lugn, rofylld, trygg, tyst och säker. Ljud från vind, vatten, fåglar och insekter hörs. Platsen ger en känsla av vördnad, andakt, renhet och lugn. Det förekommer inget skräp, buller eller störande människor.
<i>Vildhet/Natur</i>	Naturen upplevs som vild och inte skapad av människan. Platsen väcker mystik och associationer till sägner. Växter upplevs som fritt växande, det finns gamla stenar täckta med mossor och lavar och tillgång till gamla stigar.
<i>Artrikedom/biologisk mångfald</i>	Platsen erbjuder en mångfald av djur, svampar och växter.
<i>Rymd</i>	Platsen väcker en vilsam känsla av att stiga in i ”en annan värld”. Den upplevs också som en sammanhållen helhet och som en plats dit man kan gå för att reflektera.
<i>Utsikt/vidd/allmänning</i>	En plats som erbjuder vy och ger överblick över vad som händer. Platsen har utsikt och öppna, gröna ytor, såsom en äng eller ett tun. Vyn inbjuder till att stanna.
<i>Refug/tillflykt/viste</i>	Platsen upplevs som kringgärdad, trygg och avskild. Den upplevs som ens egen, där man kan koppla av, vara sig själv eller leka.
<i>Samvaro/social/möte</i>	Platsen erbjuder möjligheten till möten mellan människor, socialt umgänge och kontakter. Hit söker sig människor för att delta i aktiviteter och nöjen, såsom en grillplats eller en dansbana.
<i>Kultur</i>	En plats som har kopplingar till historien och som erbjuder en fascination inför tidens gång.

I studier med deltagare med utmattningssymptom var den skogsmiljö som föredrogs mest och gav mest hälsofördelar de miljöer som hade närvaro av vatten, upplevdes som öppna, ljusa och med en bra utblick, hade en variation i topografin, var lugna och rofyllda, hade en tillflyktsplats och en artrikedom, var stimulerande och utan oljud eller andra störande element (Nordh, Grahn, & Währborg, 2009; Sonntag-Öström, 2014; Sonntag-Öström, et al., 2015).

Vidare beskriver Kaplan och Kaplan (1989) fyra upplevelsequaliteter förknippade med återhämtning. Dessa redogörs för i Tabell 3.

Tabell 3. Fyra upplevelsequaliteter.

<i>Fascination</i>	Miljön erbjuder rikliga tillfällen till fascination.
<i>Koherens</i>	Miljön erbjuder möjligheter till nyfikenhet och upplevelser.
<i>Vara borta</i>	Miljön erbjuder en känsla av att vara någon annanstans och ger en paus från vardagslivet.
<i>Kompabilitet</i>	Miljön erbjuder möjligheter som möter besökarens behov.

Naturkvaliteter som främjar miljövänligt beteende

Ett antal studier indikerar på en beteendeförändring i miljövänlig riktning efter exponering av en särskild typ av natur (Annerstedt van den Bosch & Depledge, 2015; Zelenski, Dopko, & Capaldi, 2015). Vilken typ av natur som främst främjar detta är emellertid ännu inte klarlagt. I Zelenski, Dopko och Capaldi (2015) studie fick deltagare se en naturvideo med olika naturmiljöer på jorden och dessa platser inhemska djur och växter. Naturmiljöerna som visades i klippet beskrivs som en representation av natur som är relativt *orörd av människor* och som har en *riklig och vacker flora och fauna*. Deltagarna som såg naturvideon svarade mer samarbetsvilligt på en mätning av social värdeorientering och indikerade en större vilja att ägna sig åt ett mer miljövänligt beteende. En annan studie är Zhang, Piff, Iyer, Koleva, och Keltners (2014). Där visade resultaten på att *estetiskt tilltalande natur* kan leda till ett prosocialt beteende, vilket i sin tur är kopplat till ett miljövänligt beteende (Berenguer, 2010).

Vilka miljöqualiteter som främjar barns positiva upplevelser i naturen, vilket i sin tur kan främja ett miljövänligt beteende som vuxen, är inte heller klarlagt. Att vistas i *vild natur* som barn, såsom att delta i vandringar, leka i skogen, campa, jaga eller fiska har ett positivt samband med ens miljöhänsyn som vuxen. Sådana aktiviteter i vild natur har också ett positivt samband med ett miljövänligt beteende (Wells & Lekies, 2006). Utöver detta kan det också vara av betydelse att barn får leka fritt och upptäcka naturen på egen hand, i sitt eget tempo. *En grön, variationsrik miljö med många möjligheter* gör att barnet stegvis kan utmana sig och inspireras till lek och upptäckarlust (Chawla, 2007; Naturvårdsverket, 2011).

Estetiska värden

Estetiskt tilltalande miljöer attraherar människan och kan i sig vara en kvalitet som kan bidra till hälsa och välmående (Ulrich et al., 1991; Karjalainen, 2006). Enligt Abraham, Sommerhalder och Abel (2009) upplever människor vissa landskap som mer attraktiva än andra och det är dessa miljöer som kan vara en resurs för fysiskt, mentalt och socialt välmående. Ulrich (1983) och Ulrich et al. (1991) menar att skönhetsupplevelser i naturen är viktiga för återhämtningen, likväl som de positiva känslor som följer dessa upplevelser.

I flertalet studier har det framkommit flera konkreta, fysiska kvaliteter som har betydelse för människors preferens. Studier genomförda av forskare världen över har pekat ut fyra faktorer som tycks vara särskilt viktiga. De variabler som framkommit i forskningen är hur mycket

topografin i landskapet varierar, hur öppet eller slutet landskapet är, visuell närvaro av vatten samt i hur stor grad miljön utgörs av natur eller av objekt skapade av människan (Hägerhäll, 2005). Vidare har flertalet studier visat på att *halvöppna gräslandskap*, med *tillgång till vatten* och *ett rikt djur- och växtliv* är attraktivt för de allra flesta människor, oberoende av kulturell tillhörighet. Bland svenskar hör de landskap som påminner om savannen, den miljö som människan tros ha utvecklats i, till de miljöer som är mest uppskattade. Sådana miljöer kan vara lövängen och hagmarken, där det förekommer träd, buskar och betande djur, likväl som stadsparken, med sina glest stående träd och buskar. Platser som Österlen, Öland och Gotland är rik på denna ”savannkaraktär” och kan vara uppskattade besöksmål just på grund av sin öppna, småbrutna natur (Andersson och Rydberg, 2005).

Evolutionära teorier beskriver att preferensen för ett landskap är ett resultat av den mänskliga evolutionen och att dagens landskapspreferenser är en medfödd reaktion på miljöer som har haft betydelse för människans överlevnad. Biofilia-hypotesen (Wilson, 1984) menar att människor har ett medfött, känslomässigt band till andra organismer, vilket medför att vi reagerar positivt på allt levande och söker kontakt med djur, växter och landskap. Hypotesen kopplar *artrikedom* och *landskapstyper* till människors hälsa och välmående. Vidare kopplar habitat-teorin (Oriens, 1980) människors preferens för vissa landskap till sökandet efter ett lämpligt habitat. Teorin menar att människor har en medfödd preferens för *savannliknande miljöer* eftersom detta var en lämplig miljö för våra förfäder. Det *öppna landskapet* och *närheten till vatten* anses ha varit avgörande för människans överlevnad. Fortsatt påstår Prospect-Refuge-teorin (Appleton, 1975) att den optimala miljön för den tidiga människans överlevnad var att ha *utsikt över landskapet* för att undvika faror och för att ha möjligheten att kunna *söka skydd* vid en eventuell fara. Utifrån dessa teorier menas att den upplevda förmågan att landskapet kan gynna överlevnad påverkar preferensen. I preferensforskning har det visat sig att *vatten*, *vegetation*, *diversitet*, *utblickar* och *skydd* är fysiska egenskaper i miljön som människor generellt föredrar.

Ytterligare en teori, som bygger på Prospect-Refuge-teorin är The Preference Matrix (Kaplan & Kaplan, 1989), beskriver människans preferens för *landskap som uppfyller behovet av att utforska och behovet av att förstå*. Utifrån detta har fyra egenskaper förknippade med människans preferens framträtt. Dessa beskrivs i Tabell 4.

Tabell 4. Miljöns egenskaper betydande för preferensen.

<i>Sammanhållning</i>	En omedelbar förståelse av hur element i miljön hänger samman.
<i>Komplexitet</i>	En visuell rikedom som omedelbart kan utforskas.
<i>Läsbarhet</i>	En förståelse av vad som väntar längre fram och möjligheten att orientera sig.
<i>Mystik</i>	Löftet om nya saker att utforska i landskapet.

Andra teorier (Tuan, 1974; Nassauer, 1992; Relf, 1992; Gobster, 1999; Carlson, 2009) beskriver hur människor tenderar att knyta an till det vi känner väl, vilket innebär att *förtrogenhet* och *erfarenhet* är viktiga för landskapspreferensen. Cultural Learning Theory menar att människan mår bäst i den miljön som *liknar ens uppväxtmiljö*, med samma

landskapstyp, klimat, växter och djur som fanns i barndomen. Fortsatt menar Ecological aesthetic att *kunskap om de ekologiska funktionerna* i ett landskap påverkar preferensen för det. Detta innebär att kunskap är en viktig faktor för landskapspreferens.

Konklusioner kring naturens attraktionskraft och användning

I teoriavsnittet har det framkommit att flera faktorer spelar in i användandet av en naturmiljö och dess attraktionskraft. Sammanfattningsvis kan sägas att miljöer som är gröna och variationsrika och erbjuder många olika möjligheter och kvaliteter tycks vara mer attraktiva för människor, ger större upplevelsevärden och kan stödja sociala värden såsom hälsa, välmående och en känsla för och kunskap om naturen.

Attraktionskraften i ett landskap är emellertid inte bara en produkt av människors preferens för vissa miljöer och hur dessa uppfyller ens behov, utan påverkas av en rad av faktorer. Till exempel transportmöjligheter, reseavstånd, tillgänglighet och individens resurser påverkar också valet av friluftsmiljö (Emmelin et al., 2010). Att naturen är lättillgänglig är en betydande faktor för att människor ska söka sig ut i naturen och utöva aktiviteter. Fysisk aktivitet, till exempel, kan främjas genom att människor har närhet till gångstråk, parker, grönområden och rekreationsanläggningar, medan buller, luft-föroreningar och nedskräpning kan ha en negativ effekt (Schantz, 2003; Faskunger, 2004; Schantz, 2006). Andra hinder för användandet av naturområden kan vara trygghetsaspekten, undermålig skötsel och bristande information (Schäfer Elinder & Faskunger, 2006).

Ytterligare betydande yttre faktorer för naturkontakt är att landskapet är varierande, enkelt kan nås till fots, med cykel eller via kollektivtrafik och att det inte kostar att besöka det (Schantz, 2006). Närhet och tillgänglighet till grönområden spelar också en stor roll för motivationen att besöka området, men dels också ur ett miljö- och samhällsekoniskt perspektiv. Ett område som är beläget utanför staden medför ofta risken att bilen används som transportmedel, vilket medför negativa effekter på miljön (Schantz, 2006). Därtill kan både andra yttre och inre faktorer utgöra ett hinder för att utöva aktiviteter i den utsträckning människor önskar (Romild, Fredman, & Wolf-Watz, 2011). Tidsbrist är den vanligaste anledningen, såväl under vardagar som helger och längre ledigheter. Efter det kommer familjesituationen, avsaknad av lämpliga platser eller brist på sällskap. Andra hinder är kostnad, sjukdom och funktionshinder (Romild, Fredman, & Wolf-Watz, 2011). Detta innebär att användandet av en miljö inte enbart är en produkt av platsens egenskaper och värden, utan att en samverkan av faktor påverkar människors möjligheter till vistelse i natur. I utvecklingen av ett naturreservat kan planering och förvaltning sträva efter att öka områdets attraktionskraft vad gäller upplevelsevärden, möjligheten till olika aktiviteter, socialisation till miljöengagemang, estetik samt tillgänglighet. Andra yttre och inre faktorer, såsom närhet, transportmedel och tidsbrist, är däremot opåverkbara, men är ofta avgörande för det faktiska nyttjandet. Det är något att ta i beaktande gällande analysen av naturreservatet Hallabäckens dalgång.

Resultat

Naturresevatets sociala värden

Naturresevatet Hallabäckens dalgång används för flera olika former av friluftsliv som har betydelse för människors hälsa, välmående och miljöengagemang. Vanliga aktiviteter i området är jakt, promenader med och utan hund, ridning och terrängkörning. Till området söker sig också grupper av ungdomar för att ha fest och Naturskyddsföreningen och en naturskola anordnar utflykter dit. Det finns också personer som besöker området för att fotografera naturen. De mest besökta platserna är den norra vägen, de tre stenbrotten och ett parti med bokskog som finns norr om stenbrotten (se karta Bilaga 1, Figur 3).

Aktiviteter i naturresevatet kan främja naturkontakt som har betydelse för ro och vila, men också för lek och fysisk aktivitet och olika former av social samvaro. Kunskap om skog och miljö kan också förmedlas och området innehåller flera platser som kan ge andlig inspiration, återhämtning från stress och bidra till meningsskapande och platsanknytning. I följande stycken beskrivs, utifrån egna besök, samtal med informanter och studier av material och media kring naturresevatet, dess sociala värden och upplevelsekvaiteter, med två avslutande kapitel kring de hinder som bidrar till att fler inte tillgodogör sig naturresevatets kvaiteter idag, samt förslagsvisa lösningar inför framtiden.

Människor som rider, promenerar med hund och kör i terrängen

I skötselplanen beskrivs att: ”I norra delen utnyttjas befintliga vägar och stigar av en närbelägen ridskola. De öppna platserna i anslutning till stenbrotten i norr används också som rastplats för hundar[,] [...] terrängkörning med cykel och moped [...] och ibland som festplats” (s. 14 och s. 22). Det stämmer med informanternas bild som beskriver hundpromenader och ridning som de vanligaste aktiviteterna i naturresevatet. Den närliggande ridskoleverksamheten har turridningar och är inne i området i princip dagligen. På sociala medier syns ryttere som rör sig inne vid stenbrotten och längs med den norra vägen.

Platsbesöken bekräftar bilden av ridning, promenader och terrängkörning som vanliga aktiviteter i naturresevatet. Ridvägarna var till synes många i norra delen av området. Redan vid infarten på den ”norra vägen” (se Bilaga 1, Figur 3), syntes spår av hästhovar och fotspår av människor, där många ledde fram till stenbrotten, men också in på sidovägar uppför åsen och över Hallabäcken. I stenbrotten syntes distinkta spår av ridning i form av ridvägar och en hinderbana, samt av terrängkörning i form av hjulspår i grus och lera (se Figur 4).

Figur 4. Spår av besökare syntes tydligt i det blöta underlaget med hov- och hjulspår i leran (vänster), samt ridvägar och en hinderbana (höger).

Unga som festar och grillar

I och kring stenbrotten återfanns eldstäder, engångsgrillar, skräp - såsom burkar, godispapper och plastmuggar - och graffiti på bergväggarna. En moped, ölburkar och annat skräp låg nedslängda från stupet (se Figur 5).

Spår av grillning och fester påträffas emellanåt av informanterna:

[D]et är ju mest i stenbrotten och vidare, att de har varit och grillat, så ser man ju var de har suttit och eldat. Det är ju det enda man ser. Och en massa skit som de slänger, de tar ju sällan det med sig. Så är det en massa burkar och grejer (Informant B).

Ravefester har förekommit i ett av de större stenbrotten och det finns även ungdomar som sitter i det mindre stenbrottet och grillar och dricker öl (Informant B). Ungdomarna kommer troligen från samhället runtom: "Mopedbundna eller med bilar, de är de som känner till det här, från Bjuv och vidare. Det är sådana som kör med Enduro och motorcyklar och in där i skogen" (Informant B). I ett forum på nätet, apropå offroadkörning med Enduro, benämns det stora stenbrottet i naturreservatet som ett "roligt gammalt stenbrott med mycket grushögar" (Svenska offroadentusiasterna, 2003).

Figur 5. I stenbrotten fanns kvarlämnade engångsgrillar (ovan till vänster), en moped (ovan till höger), ölburkar (nedan till vänster) och graffitti (nedan till höger).

Människor som träffas och tittar på flora och fauna

Naturskyddsföreningen arrangerar emellanåt aktiviteter i naturreservatet. Förra hösten anordnades en aktivitet på kvällstid, där havsöring som går upp i Hallabäcken och leker tittades på. Utöver detta har Naturskyddsföreningen också haft fjärilsexkursioner i det angränsade naturreservatet Åvarps fålad och då har de även besökt stenbrotten i Hallabäckens dalgång. I januari 2018 kommer de ha en utflykt till den restaurerade delen av Hallabäcken, som troligen ingår i naturreservatet (Informant A).

Barn som utbildas, bygger kojor och gör installationer

Barn vistas i naturreservatet genom besök med familj men kanske ännu vanligare vid utflykter med skola och organiserad fritidsverksamhet:

[M]an ser en del barnfamiljer faktiskt, tycker jag, så det är nog ganska inriktat på utflykter. Möjligtvis har man anknytning till den ridskoleverksamhet som finns där, för där är ju, jag tycker att jag ser, när jag går eller kör där, ganska mycket barn också (Informant A).

Flera kojor återfanns i närheten av stenbrotten och i bokskogen (intill Stenestadsvägen, se Bilaga 1, Figur 3). Kojorna var byggda av grenar och kvistar (se Figur 6). På Instagram har Naturskolan i Helsingborg postat bilder från ett besök vid Hallabäcken där barnen håvar i bäcken, men också bilder på barkbåtsbygge och djur som hittats i vattnet.

Vid Helsingborg kommuns lägergård (Söderåsens naturskola/Barnens paradis) syntes barn som lekte vid en bäck. Helsingborgs Dagblad beskriver verksamheten:

Runt 2 500 Helsingborgselever kommer varje år för att lära sig mer om naturen på Söderåsen, en verksamhet som varit igång sedan 60-talet och lockat 100 000 elever genom åren [...] Femteklassarna från Maria Park är nöjda. Det var roligt att ta sig den branta vägen ner mot ån och gå över den lilla bron. Även om några doppade fötterna och ett par trillade i på riktigt, men utan dramatik (Schön, 2009).

I ett paket uppsatt i ett träd i närheten av lägergården återfanns julfigurer, flera kojor, en sko uppknuten i ett träd och en del skräp på marken (se Figur 6).

Figur 6. En låda med julfigurer (ovan till vänster), en koja (ovan till höger), en sko i ett träd (nedan till vänster) och skräp (nedan till höger).

Människor som jagar

I naturreservatet finns det två jägarlag som delar på jakten. I söder verkar Hallabäckens jägargille som arrenderar torpet Skoghem (se Bilaga 1, Figur 3) och har jagat i många år på marken. Begränsade jakttider har dock medfört att gillet jagar i begränsad utsträckning och då framförallt dovhjort (Bågöe Thise, 2016). I norr arrenderas jakten av informant B, som har tagit över den av sin far.

Miljökvaliteter i naturreservatet

I naturreservatet i stort återfinns miljökvaliteter såsom biologisk mångfald, upplevelsen av vatten, estetiskt tilltalande natur, vild natur och kulturhistoriska upplevelser. Det är miljökvaliteter som ofta är förknippade med positiva naturupplevelser och former för naturkontakt

och kan därmed få betydelse för människors hälsa och välbefinnande och även bidra till miljöengagemang. Här följer beskrivningar av de befintliga miljökvaliteterna mer i detalj.

En rik flora och fauna

Det förekommer en mångfald av växter och djur i naturreservatet (Länsstyrelsen Skåne, 2014b; Bågöe Thise, 2016). Ett flertal olika sorters djur syntes och hördes under platsbesöken, såsom fåglar, ekorrar och hjortdjur, och olika sorters träd, buskar, växter och svampar upptäcktes. Foton från reservatet på Instagram visar lövsprickning, blommor och insekter, bland annat tagna av en botaniker som bor i närheten.

Stenbrotten utgör en speciell miljö med mycket fjärilar och andra insekter (Informant A). Flera fina fjärilslokaler finns på Söderåsens sydvästra sluttning, mellan Kågeröd och Åvarp, och särskilt längs med Hallabäcken (Hertzman, 2017). Skötselplanen beskriver området kring de nedlagda bergtäkterna som

mycket betydelsefullt för olika fjärils, bin och stekelarter för födosök och bobyggande [...]. Den basiska bergarten diabas i kombination med de öppna solvarma västbranterna gynnar en mångfald av blommande örter och buskar och därigenom nektar- och pollenlevande arter (s. 20-21).

Vidare beskriver Lunds Botaniska föreningen (2014, s. 1):

[o]mrådet är ur botanisk synpunkt ett av Skånes artrikaste, framför allt när det gäller rik lundflora. Över 600 olika kärlväxtarter är noterade i området längs bäcken. Trots att kärlväxtfloran är mycket värdefull, är det nog moss- och lavfloran som är allra mest skyddsvärd, med en mängd hotade och rödlistade arter.

Upplevelsen av vatten

En annan framträdande kvalitet i naturreservatet är närvaron av vatten genom bäckar, ofta synligt och ännu fler gånger hörbart. Vid den södra infarten hördes redan på avstånd porlandet av vatten och väl inne i naturreservatet blev ljudet sedan högre och högre innan det rinnande vattnet sedan dök upp. Flera bäckar korsar den södra vägen och rinner vidare ner i dalgången. Även längs med den södra vägen skymtade vatten mellan träden i något som såg ut som en sjö, men som är en fuktäng i områdets södra del (se Figur 7 och Bilaga 1, Figur 3). Längre in i den södra delen av naturreservatet rinner Killebäcken. Denna bäck är större än många av de andra bäckarna i naturreservatet och låter även mycket högre. På håll hördes ljudet av bäcken svagt, men blev sedan alltmer tydligt och upptog på nära håll nästan hela ljudutrymmet.

Norrifrån möter den väg som leder in mot stenbrotten Hallabäcken och löper därefter parallellt med ån in i naturreservatet. Under besöken rann på sina ställen bäckens vatten långsamt, medan det på andra ställen strömmade snabbare. Vägen korsades även av några mindre bäckar som rinner nedför åsen och ut i Hallabäcken. I närheten av stenbrotten blev

under besöken ett ljud av forsande vatten tydligt. Uppifrån höjden och nedför bergsväggarna rinner vatten som bildar små vattenfall, ett i vardera av de två större stenbrotten (se Figur 7). Längre in i naturreservatet rinner ännu fler bäckar nedför höjden och mynnar ut i Hallabäckens dalgång.

På Instagram hittades flera bilder och filmer tagna av personal på Länsstyrelsen i Skåne. Majoriteten av dessa poster var på vatten som porlar i någon av de mindre bäckarna i reservatet eller i Hallabäcken.

Figur 7. Vatten var ett återkommande element i naturreservatet under besöken. En fuktäng skymtade mellan träden i reservatets södra del (ovan till vänster), mindre vattenfall rinner nedför bergväggen i stenbrotten (ovan till höger), Hallabäckens vatten rinner på sina håll stilla i dalgången (nedan till vänster) medan Killebäckens vatten strömmar snabbare (nedan till höger).

Vacker natur och vackra vyer

Naturreservatet beskrivs både som vackert och unikt med sin ursprungliga natur:

”Ja, jag tycker att det är unikt. Alltså, det är ju, jaa, med vattnet och stenar, mossbelagda stenar. Det, ja... och så berget där, det är ju väldigt vacker där inne” (Informant C).

Personer som rider på ridskolan kan uppskatta naturreservatet för dess vackra natur, men också för att åsen skapar lä för vinden:

Jaa, många tycker ju att det är jättefint. Och många väljer att rida dit just därför att, att det är lä där för vind. Om det är blåsigt så är det alltid lugnt. Och sen är det vacker natur också, tycker många (Informant C).

En artikel i Helsingborgs Dagblad beskriver naturreservatet som en undagömd pärla:

Det gamla stenbrottet vid Hallabäckens dalgång bjuder på en imponerande syn, med det branta krönet av skogklädda Söderåsen som tornar upp sig ovanför. Vid varje steg på den solvarma stenytan flyger små mörkvingade fjärilar upp. Rikedomen av insekter, både kända och ovanliga, är en del av det nya naturreservatets stora tillgångar. Men här finns också en underskön bäck, områden med stenblock som burits hit av inlandsisen, ädellövskog, gamla torp och gläntor med betad hagmark (Wieland, 2014).

Vattnet i naturreservatet tycks ha en särskild betydelse för upplevelsen av vacker natur:

Jag tycker ju om hela området, men, jaa, det är nog dalgången där, speciellt nu när det är mycket vatten ju. [...] [Ä]ven vid innersta stenbrottet, där vatten rinner nedför berget (Informant C).

I området bortanför det inre stenbrottet kan Hallabäcken upplevas på nära håll och uppfattas som fint:

Där är det väldigt fint, innanför stenbroten. Bäckan är fin och det är mycket forsar. Det är fint därinne. Man kommer fram till en bro som man kan ta över bäcken och kommer fram till en gård som heter Lovisetorp, som ligger vid Bouvskogsvägen, där är det ganska fint (Informant A).

Hallabäcken upplevs även som opåverkad av människan med sina naturliga former, vilket också kan uppskattas:

Hallabäcken är ju riktigt fin. Den är så opåverkad av människan, i alla fall där inne, i den första delen. Hallabäcken har ju rätats ut, men har nu återställts faktiskt, det sista året, återmeandrat den. Det är jättespositivt! Om det ligger inom naturreservatet, det vet jag inte, men där är fint (Informant A).

Helhetsupplevelsen av området är också något som lyfts fram:

Det är ju fint, ett stenbrott som man kommer in från Stenestadsvägen, där har du ju en vacker, fin utsikt ut över hela allt, mot Helsingborg och vidare. Där uppe är det fint. Sen är det ju fint alltihopa. Där nere vid Hallabäcken och vidare ju. Det är ju bara så, allting har ju sin tjusning (Informant B).

”[D]et är ju häftig miljö där inne, det är ju jättefint” (Informant A).

Kulturhistoria

En annan framträdande kvalitet i naturreservatet är kulturhistoriska kvarlämningar. Flera stengårdsgårdar och odlingsrösen finns över hela naturreservatet, som är från järnåldern och fram till nyare tid (Länsstyrelsen Skåne, 2014b). Dessa upplevdes ringla sig genom landskapet och var på flera håll väldigt framträdande under platsbesöken. Närvaron av hålvägar är ett annat fenomen som Länsstyrelsen ägnat uppmärksamhet (se Figur 8). Enligt skötselplanen finns det söder om Killebäcken åtta stycken hålvägar som leder uppför branten, vilka är daterade från järnåldern och till nyare tid.

I den södra delen av området finns ett äldre torp (Skoghem) med ett hamlat träd framför och rester av ytterligare en byggnad (se Figur 8 och Bilaga 1, Figur 3). I den norra delen av området har flera täktverksamheter bedrivits och kvar finns spåren i form av de tre stenbrotten (se Figur 8 och Bilaga 1, Figur 3). Under vandringen med informant B tydliggjordes naturreservatets kulturhistoriska kvaliteter genom beskrivningar av vilka Åvarpsbönder som ägt vilken del av naturreservatet, skiftena och deras gränsmarkeringar och berättelser om sprängningar med dynamit.

Figur 8. Tecken på kultur var återkommande i naturreservatet. Stengårdsgårdar dök regelbundet upp under platsbesöken (ovan till vänster) och stenbrotten visade spår från den tidigare bedrivna täktverksamheten (ovan till höger). Det finns även flera hålvägar (nedan till vänster) och ett torp med ett hamlat träd framför (nedan till höger).

Stigar och vandringsleder

I skötselplanen beskrivs naturreservatet som tämligen otillgängligt, men med ett par vandringsleder som går i eller genom området. Under platsbesöken i naturreservatet upptäcktes ett par kortare stigar, vägar och vandringsleder att följa. I den södra delen var den

väg som leder in i naturreservatet mest framträdande ("södra vägen", se Bilaga 1, Figur 3). Norrifrån var även den väg som leder in i området mot stenbrotten tydlig ("norra vägen", se Bilaga 2, Figur 3), men där fanns även mindre vägar, som används av ridskolan, att följa. Uppifrån Stenestadsvägen påträffades flera markeringar på träd som tycktes indikera vandringsleder. Flera av markeringarna var emellertid svåra att orientera sig efter och på sina håll var marken för blöt och lerig för att markeringarna skulle kunna följas.

Under en av vandringarna norrifrån gjordes ett försök att följa den norra vägen längs med Hallabäcken och möta upp den södra vägen, då detta beskrivs vara möjligt enligt förvaltningsplanen. En bit efter stenbrotten blev dock vägen alltmer lerig och tunggådd och tillslut fick vandringen fortsätta uppför sluttningen och bort från Hallabäcken. Utöver dessa vägar (den södra och norra vägen) påträffades även mindre stigar, troligen skapade av djur, men även större leder som följdes genom naturreservatet. Vissa av dessa leder kan troligen ha varit körvägar för skogsmaskiner, medan andra möjligen kan vara rester från förr, då de var uppbyggda av stora stenar.

Samtliga av de tre informanterna utgår i sina besök i naturreservatet från den norra vägen och in i stenbrotten:

Då tänker jag alltså på när man kommer norrifrån, ifrån Åvarp. Det är dit in, det är där jag tar mig in i naturreservatet. Man kan ju komma från andra hållet också och där kan man väl, där är det ju körväg som man kan köra in i naturreservatet på. Men från det hållet tar jag mig väldigt sällan, kanske en gång var tredje år. Så det är från Åvarpshållet jag tar mig in i naturreservatet. När man har tagit sig in i det inre stenbrottet så är det ju en skogsbilväg in, men efter stenbrottet så är det ju ingen stig längre. Där är det oftast väldigt blött, det rinner ju vatten uppifrån åsen, så där får man ha stövlar och spänger för att ta sig fram (Informant A).

Sammanfattningsvis har naturreservatet ett flertal formella och informella stigar som bildar ett nätverk av möjliga gångvägar i området. Vissa är lättare att följa, medan andra vägar upphör, är svårframkomliga eller har svåra markeringar att följa.

Olika rum

Naturreservatet är uppbyggt av *olika rum* och känslan av att gå från ett rum till ett annat kan bli stark när man rör sig genom området (se Figur 9). Tydliga karaktärsdrag har miljöerna i bokskogen med trädens gråa stammar och ett tjockt lövtäcke på marken, hagmarkerna med betande djur och klungor av träd, björkdungarna med sina vita stammar och granskogen med sina mörka färger och mossbeklädda mark. Även stenbrotten skiljde sig tydligt från omgivningen, med den öppna marken och de karga stenväggarna, och bäckarna där vattnet står i centrum.

Figur 9. Känslan av olika rum kan upplevas som stark i naturreservatet. En öppning i bokskogen leder ut mot hagmarkerna (vänster) och bokskogen kontrasterar med en björkdunge (höger).

Vild natur

På flera håll i naturreservatet kan naturen upplevas som *vild*. Framförallt i anslutning till bäckarna (Hallabäcken och Killebäcken) där det finns många mossbeklädda stenar, djurstigar som leder över och vindfällda träd och död ved. En klippvägg i närheten av den södra vägen väckte en känsla av mystik och associationer till sägner (se Figur 10). På 1920-talet beskrevs naturen i Hallabäckens dalgång som ursprunglig av naturgeografen Mårten Sjöbäck (citerad i Månsson, 2015, s. 5):

Hela detta område lämnar en anblick av ursprunglighet som man icke skulle vänta sig finna i våra dagars Skåne, en bild, som man icke glömmar, och för vars skonande, varje naturvän, ja, varje människa, som sett den, måste intressera sig.

Figur 10. På flera platser i naturreservatet upplevdes naturen som vild. Vid Hallabäcken finns flera mossbeklädda stenar (vänster) och en bergvägg i södra delen av naturreservatet kan med sina håligheter väcka en känsla av mystik och associationer till sägner (höger).

Rofylldhet och tillflykt

Många platser i naturreservatet var *lugna, rofyllda, trygga, tysta och säkra*. Ljud hördes från vinden, vatten som porlade och fåglar som kvittrade. Detta upplevdes framförallt i naturreservatets södra del, där terrängen var lättare att gå i, det förekom inget skräp, ingen trafik hördes och människor kändes avlägsna. Bokskogen väckte särskilt denna känsla, men

även vissa ställen längs med Hallabäcken, både norrifrån och i söder (se Figur 11). Dessa platser väckte en känsla av lugn, vördnad och andakt med möjlighet att stiga in i ”en annan värld” - en sammanhållen plats dit man kan gå för att reflektera.

Det mindre stenbrottet kan upplevas som kringgärdat, tryggt och avskilt och skulle därmed kunna fungera som en *tillflykt* (se Figur 11). De höga bergsväggarna omgärdade platsen och två stigar ledde åt varsitt håll ut från den och kunde fungera som flyktvägar. Vegetation ramade in framkanten och det kändes som en plats där man kunde koppla av för en stund och vara sig själv. Skräp och graffiti minskade dock känslan av trygghet. Andra delar av naturreservatet saknade dessa kvaliteter, men emellertid skulle området som helhet kunna uppfattas som en tillflyktsplats, där människor kan koppla av, vara sig själva eller leka.

Figur 11. Många platser i naturreservatet upplevdes som lugna, rofyllda, trygga, tysta och säkra. I bokskogen hördes vindens sus i trädkropparna och fåglar som kvittrade, terrängen var lätt att gå i och det förekom inget skräp (vänster). Det mindre stenbrottet var kringgärdat och avskilt, men upplevs troligen inte av alla som tryggt på grund av skräp och graffiti (höger).

Variation, gläntor och utblickar

Naturreservatet erbjöd under besöken en *variation i topografin* i och med sin placering i en sluttning. Detta medförde att det bitvis var väldigt brant, men också att det förekom flera *utblickar*. De främsta utblickarna fanns i hagmarkerna och uppe vid det mindre stenbrotten: ”där har du ju en vacker fin utsikt ut över hela allt, mot Helsingborg och vidare” (Informant B).

Bokskogen, som dominerar en stor del av naturreservatet, växer glest, men solens strålar nådde ändå inte ner genom lövverket och få gläntor hittades under platsbesöken. De främsta *öppningarna* fanns istället i hagmarkerna och i stenbrotten. Inne i bokskogen möjliggjorde ändå sluttningen att utblickar emellanåt skapades över omgivningen. Uppifrån det mindre stenbrottet och vid hagmarken i den sydligaste delen av naturreservatet (se Bilaga 1, Figur 3) syntes det omgivande landskapet tydligast. Där kunde en variation av skog, öppna landskap och gårdar skådas. Mindre grusvägar kantade av torp och gårdar syntes också i den sydligaste delen. Uppifrån det översta stenbrottet syntes trädkropparna i naturreservatet och vid klar väderlek de omkringliggande tätorterna (se Figur 12).

Figur 12. I naturreservatet förekommer utblickar, gläntor och en variation i topografen. Uppifrån det minsta stenbrottet syntes det omkringliggande landskapet tydlig (vänster), medan det emellanåt i bokskogen uppstod utblickar (mitten). Landskapet runt om består bland annat av öppna betesmarker, skogar, gårdar och grusvägar (höger).

Fascination

Naturreservatet väckte *fascination* och gav starka upplevelser genom sin *variation i miljön* och *rika flora och fauna*. Ljud från bäckars porlande skapade nyfikenhet och kulturhistoriska lämningar framkallade förundran. De stora bergsväggarna i stenbrotten och ett stort klippblock längs med den södra vägen gav upphov till en imponerande syn. Dessutom fångade ett flertal *utmärkande träd* uppmärksamheten, såsom en bok som troligen hade kluvtits av blixten och en väldig bok på en höjd med sina grenar ut över betesmarkerna. I norr fångade ett träd växande på den branta bergväggen i det stora stenbrottet uppmärksamheten. Fortsatt uppmuntrande den varierande naturen till att fortsätta upptäcka miljön. Till exempel lockade krökta vägar, ljudet av vatten på avstånd, tunnlar av träd, djur och förändringar i naturen till fortsatt utforskande (se Figur 13).

Figur 13. Flera element i naturreservatet väckte fascination, förundran och andra starka naturupplevelser. En gammal ek växer i en av hagmarkerna, med flera slingrande grenar och en så tung att grenen brist (vänster). Flera vägar var krökta och lockade till att utforska området vidare (höger).

Hinder för naturkontakt

Materialet visar att naturreservatet har ett stort antal kvaliteter och värden, men också ett antal hinder som står i vägen för människors naturkontakt – för trots sina kvaliteter används naturreservatet i liten utsträckning av allmänheten, vilket förhindrar att människor kan ta del av naturens positiva effekter. Naturreservatets hinder handlar dels om hur området används idag och dels om okunskap och otillgänglighet av olika slag. En viktig faktor är att det krävs bil för att besöka området i vardagslag. Dessutom finns det idag få formella stigar och inga anlagda parkeringsplatser. Området är även på sina håll svårframkomligt, med ett blött underlag och grenar för vägen. Det finns också faktorer som delvis hänger samman med hur området används idag, där den ena gruppens bruk möjligen kan motverka andra gruppernas bruk, eftersom spår av skräp och graffiti från vissa besökare kan skapa otrygghet och minska attraktionskraften för andra besökare. De uppskattade miljökvaliteterna *utblick* och *tillflykt* är starka i det minsta stenbrottet, men kan tillsammans med spåren från andra användare möjligen få en annan laddning som istället innebär *otrygghet*. Vidare kan den begränsning av jakttiderna uppfattas som ett hinder av jägarna, men kan samtidigt kanske skapa en trygghet för andra grupper. Utöver dessa potentiella brukarkonflikter, som kan skapa motsägelsefullhet i hur området upplevs, finns det en hel del konkreta brister och möjliga åtgärder, vilka skulle kunna öka besökarantalet i stort men också främja naturupplevelsen. Med fler användare och olika typer av besökare skulle fler av de många miljökvaliteterna kunna tas tillvara och bidra till bättre hälsa, välmående och ett miljövänligt handlande.

Få besökare

Naturreservatet beskrivs i sin skötselplan som ”delvis tämligen otillgängligt och därför inte speciell[t] välbesökt av allmänheten” (s. 14). Denna bild bekräftas av intervjuerna, där det framkommer att det är få människors som besöker naturreservatet:

Det är inte mycket förstår du. Ja, förr i tiden var det ju mer än nu, jag vet inte riktigt vad människor gör, för att i skogen är de inte i så mycket. Är det någon så är det någon som lägger ut ett spår för en hund eller vidare, men annars ser man inte mycket folk där. [...] Det är ju det enda man ser där. Annat folk som är ute och vandrar och sådant, det är sällan man ser det (Informant B).

Det är därmed ganska sällan människor syns i området idag och de som besöker naturreservatet vistas framförallt i norra delen.

Bristande intresse och information

Att det rör sig lite folk i naturreservatet kan bero på ett bristande intresse att vistas i natur:

[D]et är precis som att folk inte har intresse av att gå där i skogen nu. Ska man träffa folk så är det på Väla på köpcentret istället. Det är ju inte många som går i skogen idag ju. Det är ju bara så. Det är ju bara en liten bråkdel. Det skulle ju vara i svamptiden som det är i så fall, någon som är ute (Informant B).

Att det är lite folk som rör sig ute i naturen kan ses som både positivt och negativt: "Fler hade fått det bättre om de fått vara ute i naturen, samtidigt som när man själv tar sig ut är det skönt att det inte är några människor, så det är ju dubbelt" (Informant A).

En annan anledning till det låga besöksantalet i naturreservatet kan vara att folk inte känner till det. Idag finns det inga skyltar som visar vägen till naturreservatet och inte heller några skyltar på plats. De flesta människor som bor i närheten av naturreservatet känner troligen till området, men emellertid vet inte alla av informanterna att det är ett naturreservat. Att tillägga är också att fordonskörning (bortsett från jakträttsinnehavare och förvaltningspersonal), terrängkörning och ridning inte är tillåtet på annat än anvisad väg, men förekommer trots det i området. Även detta tyder på att det förekommer brist på information om vad som gäller i naturreservatet.

Skötsel och framkomlighet

Ytterligare en aspekt som kan vara ett hinder för besök i naturreservatet är dess skötsel och framkomlighet. Det beskrivs hur ett närliggande naturreservat användes mycket förr, men att det i dagsläget är eftersatt, vilket minskat besöken. Undermålig skötsel kan vara ett hinder och vikten av det ska nog inte underskattas: "Det behöver fixas till lite, snyggas till" (Informant B).

Efter stenbrotten i naturreservatet blir vägen alltmer svårframkomlig, vilket även gäller andra platser i området. Eftersom det inte finns några anlagda stigar och att många av de som finns är svårframkomliga, är troligen ridning den vanligast förekommande friluftaktiviteten i området (informant A). Många av vägarna har begränsad framkomlighet och är också väldigt leriga. På stigen till det minsta stenbrottet och längs med den södra vägen ligger det vindfällda träd för vägen, vilket försvårar framkomligheten. Informanterna tipsar om stövlar som det viktigaste inför ett besök i naturreservatet (se Figur 14).

Figur 14. Många platser i naturreservatet är svårframkomliga och har begränsad skötsel. Underlaget efter stenbrotten blev under besöken alltmer blött och grenar och träd låg för vägen. Trots stövlar nådde leran högt.

Nedskräpning och otrygghet

Skräp kan också vara ett hinder för att vilja besöka naturreservatet. En informant beskriver hur ”folk slänger en massa skräp och elände överallt” och att han därför brukar ta sina rundor för att se till att allt är ordentligt (Informant B). I början av den norra vägen in till naturreservatet har en vägbom satts upp, som är tänkt att förhindra att människor slänger skräp: [S]om det är nu är det ju en grind in till stenbrotten, och det är ju av en anledning - därför att folk kör in och tippas skräp där” (Informant C). I skötselplanen står det att: ”Tidigare har det förekommit mycket dumpning av avfall och bilvrak i detta område, varför en bom har satts upp ute vid vägen. Bommen har haft avsedd effekt och dumpningen har upphört” (Länsstyrelsen Skåne, 2014b, s. 23) (se Figur 15).

Även uppifrån det mindre stenbrottet har det skett dumpning av bland annat bilar och mopeder, vilket har gjort att stockar har lagts ut för att hindra vägen fram (Informant B). Idag syns dock inte stora mängder skräp i naturreservatet, vilket upplevs som positivt: ”I och med att man inte kan köra in så är det ingen som slänger grejer, för det ser man ju på andra håll. Det känns bra, att det inte är på det sättet” (Informant A). En del mindre skräp förekommer emellertid i naturreservatet och då framförallt i det minsta av stenbrotten (se Figur 15). Fester existerar emellanåt i området, vilket kan vara en orsak till nedskräpningen.

I naturreservatet förekommer det även tjuvjakt med armborst och det har varit brinnande bilar och bilstölder längs med Stenestadsvägen, vilket kan skapa en känsla av oro och otrygghet:

Sen är det ju tråkigt förstår du, när man lämnar sin bil och går ut i skogen och lämnar en väska i bilen, och sen när de kommer tillbaka så har en ruta slagits sönder. För det stjäls ju i bilarna som står där. Det är tråkigt det också (Informant B).

Figur 15. En vägbom hindrar framfarten på den norra vägen (vänster). Trots det förekommer det en del mindre skräp i området (höger).

Jakttider och problem med vildsvin

Ett annat hinder för friluftslivet i naturreservatet är de begränsade jakttiderna. Hallabäckens jägargille, som arrenderar jakten i naturreservatets södra del, överklagade länsstyrelsens beslut om att bilda naturreservatet, då det skulle innebära begränsningar för dem. Naturreservatets föreskrifter innebar förbud mot att jaga under lördagar samt söndagar och

helgdagar, vilket begränsade jakten till vardagar då många av gillet medlemmar jobbar. Efter överklagande ändrades jakttiderna till att gälla vardagar, samt helger med uppehåll mellan klockan 9-17 (Regeringen, Miljö- och energidepartementet, 2015). Dock upplever jägarna även idag sig hindrade av tiderna:

Det enda jag är emot... Det är ju jakttider nu på det hela. Nu på söndagar får man bara jaga till klockan nio på morgonen och sen mellan nio och sjutton ska det vara uppehåll, men på vinterhalvåret så är det inte ljus förrän vid nio och det är mörkt vid klockan sjutton. Så det är en grej som inte stämmer va. Sen spelar det ju ingen roll om vi jagar där, vi har en sådan respekt ifall det skulle komma folk och rida. Det spelar ju ingen roll, ett dugg (Informant B).

Ökad jakt i området anses också kunna förhindra tjuvjakten i området, då antalet vilt skulle minska:

I och med att det är bättre än andra folk håller på där med sitt ju. Vi har ju mycket med tjuvjakt, både med armborst och vidare, som håller på här i skogen. Det är ju gott om vilt, då blir det ju på det viset (Informant B).

Vildsvin anses också vara ett problem i området och upplevs jagas för lite av:

Men där är ju ett stort problem och det problemet blir bara större och större här ute och det är vildsvinen. De fördärvar ju hela vägen ju. Det plöjer ju upp vad det är. Hagar och... Även ju, de är ju även där det är naturskyddat då. På både sidor om vägen har de plöjt upp. Och senast i söndags hörde jag några som kom till fots, vi mötte på dem när vi red, och de hade mött på vildsvinen dagtid och det är ju inte jättevänligt. Så det är ju alldeles för mycket. Och jag tycker inte att det görs något åt dem. Jag har klagat länge, men vildsvin det jagas det inte här. [...] Och det är ju verkligen något att tänka på och ta itu med innan det går överstyr. Det har det ju i princip redan gjorts, här är det alldeles för mycket (Informant C).

Jakttiderna begränsades dock för att främja det rörliga friluftslivet i naturreservatet, då jakt under helger kunde ses som ett hinder för detta (Regeringen, Miljö- och energidepartementet, 2015).

Transportmöjligheter och tillgänglighet

En annan aspekt som kan stå i vägen för friluftslivet i naturreservatet är möjligheten att ta sig dit. Om man inte bor nära eller har tillgång till bil ska det enligt Skånetrafiken gå att ta sig med hjälp av Närtrafik till den ridskola som finns i närheten av reservatet och sedan gå de sista hundra meterna. Taxin måste dock beställas minst två timmar i förväg och en tidig morgontur beställs den helst dagen innan. Vidare behöver en grupp på mer än fyra personer göra beställningen minst tre arbetsdagar i förväg. Därtill föreslås av Skånetrafiken endast fem avgångar per dag (Skånetrafiken, 2017).

Fortsatt finns inte naturreservatet utmärkt i något vägbeskrivningssystem, såsom i Google Maps, och det finns inte heller några anlagda parkeringsplatser. På Länsstyrelsen Skånes hemsida (2017) står om naturreservatet:

Hallabäckens dalgång är ganska otillgängligt. Här finns bara ett fåtal vandringsleder som går i eller genom reservatet. [...] Det finns idag ingen anlagd parkeringsplats vid reservatet. Lättast att nå reservatet är att åka från Kågeröd mot Stenestad. Efter 1 km sväng vänster in på Liaångsvägen. Efter fyra km övergår denna väg till Bouvskogsvägen, fortsatt i ytterligare 5 km. Ta till höger på en liten grusväg och parkera före vägbommen (Länsstyrelsen, 2017c).

Från Åvarp, Billesholm, Stenestad och Kågeröd tar det enligt Google Maps (2017) cirka 5-15 minuter att köra med bil till naturreservatet Hallabäckens dalgång, beroende på om man åker till reservatets södra eller norra del. Från Helsingborg tar det cirka 30 minuter (29 km) med bil till naturreservatets norra del, från Lund cirka 50 minuter (57 km), från Malmö cirka 1 timme (67 km) och från Kristianstad 1 timme och 20 minuter (94 km). Vidare finns det idag inga parkeringsplatser vid naturreservatet och inte heller några skyltar.

Utveckling av naturreservatet

För att främja människors möjligheter till positiv naturkontakt i naturreservatet har nuvarande aktiviteter, uppskattade platser, miljökvaliteter och hinder i området tagits i beaktande. I denna del ger jag, utifrån resultatet och med koppling till skötselplan, förvaltningsplan och informanternas uttalanden, förslag på utveckling av naturreservatet.

De platser som idag tycks användas återkommande – den norra vägen, de tre stenbrotten och bokskogen i närheten av det minsta stenbrottet – har i dagsläget en plats där bilar kan parkeras och stigar som leder fram till områdena. De har flera miljökvaliteter, vilket motiverar att platserna bibehålls, men bör göras mer tillgängliga genom tydligare parkeringar med informationstavlor, lättframkomligare stigar och sociala samlingspunkter med eldstäder. Övriga områden i naturreservatet tycks i dagsläget inte användas i lika stor utsträckning, vilket kan bero på att de är svårare att ta sig till och hitta i. Även här kan förenklad framkomlighet, stigar, parkeringsplatser och informationsskyltar främja möjligheten till positiv naturkontakt.

I Bilaga 3, Figur 16 finns en karta över mina förslag på anläggningar i naturreservatet, vilka skulle kunna främja områdets sociala värden. Stigarna har utgått från befintliga vägar och sedan letts vidare för att främja upplevelser och positiv naturkontakt. Jag har även gett förslag på parkeringsplatser med informationsskyltar, samt platser för eldstäder. Observera dock att för en hållbar utveckling av naturreservatet behöver dessa förslag jämföras med information om ekologiska, geologiska och kulturhistoriska bevarandevärden på platsen och huruvida eventuella förändringar och ett ökat antal besökare kan påverka dessa värden negativt.

Stigar och framkomlighet

Genom att skapa fler stigar och göra de befintliga stigarna mer tillgängliga skulle de sociala värdena i området kunna främjas, då människor enklare skulle kunna ta sig fram, orientera sig i naturreservatet och hitta till olika upplevelsevärden. En avvägning behöver dock göras mellan platsens sociala och ekologiska värden. Stigar kan hjälpa människor att hitta och erbjuda möjligheter till rörelse, naturkontakt och olika upplevelsevärden, men kan också innebära ett slitage på marken och därmed påverka växter och djur. I norr är vägen till de två större stenbrotten emellanåt väldigt lerig och blöt, vilket försvårar framkomligheten. Genom att förbättra underlaget, med till exempel grus, skulle detta kunna förhindras. Den södra vägen skulle även den kunna förbättras genom grus och stättor över stängslen skulle underlätta för besökare att ta sig vidare in i naturreservatet.

I naturreservatets skötsel- och förvaltningsplan föreslås att de två vägarna som leder in i naturreservatet, norrifrån och söderifrån, ska bindas samman genom en utmärkning i terrängen. Detta kan inte Naturskyddsföreningen se någon nackdel med och menar:

[V]i kan inte se något problem med det, det kanske till och med vore bättre om man anlade en stig så att folk inte går över hela området, utan gick på den anlagda stigen.

Det tror jag hade varit positivt för skyddet av marken och växter (Informant A).

Dock är det i detta område blött på sina ställen och spänger är nödvändigt för att förenkla framkomligheten.

Att ytterligare överväga är att stättor och spänger skulle medföra att den södra delen av naturreservatet inte skulle bli tillgängligt för alla. En grind i anslutning till stättorna skulle kunna hjälpa människor med nedsatt eller utan gångförmåga att ta sig vidare in i naturreservatet efter torpet Skoghem och därmed kunna uppleva exempelvis hålvägarna, betesmarkerna och den stora klippväggen. Efter hagmarken, där den södra vägen idag tar slut, skulle dock vägen bli smalare och terrängen mer svårframkomlig. Då främjandet av det rörliga friluftslivet är underordnat områdets naturvärden, och inte får påverka naturvärdena negativt, väger dock dessa tyngst i en eventuell utveckling (Länsstyrelsen Skåne, 2014b). Att göra vägen bredare och underlaget enklare skulle troligen påverka naturvärdena negativt. Emellertid uppfattas de främsta miljökvaliteterna i detta område, som kan ha betydelse för de sociala värdena, vara *vild natur* och upplevelsen av Hallabäckens *vatten* på nära håll. Dessa kvaliteter finns även att uppleva i naturreservatets norra del, där den norra vägen löper parallellt med Hallabäcken. Med information om framkomlighet och naturupplevelser i området skulle besökare med olika behov hjälpas hitta de kvaliteter de eftersöker och hur de kan ta sig dit.

Den stig som leder fram till det mindre stenbrottet är under platsbesöken inte blöt och lerig, men det ligger dock stockar för vägen, vilket hindrar framkomligheten. Genom att städa upp längs vägen och lägga dit exempelvis stora stenar eller andra hinder som går att gå förbi men som förhindrar en bil, kan människor med nedsatt gångförmåga även ta sig till stenbrottet. Stigen som leder fram till stenbrottet anses i skötselplanen vara olämplig, på grund av avsaknad av skyddsräcken vid stupet, och föreslås därför att plockas bort. Platsen, med sin

utsikt över omgivningarna och sin omgärdade känsla, har dock flera betydelsefulla miljökvantiteter och tycks redan i dagsläget användas flitigt, vilket motiverar en renovering av skyddsräckena.

Parkeringsplatser och informationstavlor

I naturreservatets skötselplan föreslås att två informationstavlor ska sättas upp vid den södra och den norra infarten till området. Vidare föreslås att skyltar som visar vägen till naturreservatet och lättillgänglig information på nätet skulle kunna främja friluftslivet i området (Informant A). På detta sätt skulle människor kunna upptäcka och hitta information om naturreservatet redan hemmavid och sedan få hjälp med att hitta rätt väg dit och var de kan vandra i själva naturreservatet när de väl är på plats.

I skötselplanen föreslås fortsatt att det i anslutning till den södra och den norra vägen ska anläggas två parkeringsplatser, en för 3-4 bilar vid Skoghem och en för 3-4 bilar inne i den norra bergtäkten. En parkering i bergtäkten motsätter sig emellertid Naturskyddsföreningen:

Jag vill inte att man bygger, och där är vi i Naturskyddsföreningen eniga, vi vill inte att man kan köra in och ha en parkeringsplats där. Risken för nedskräpning ökar och dels är det skönt att inte ha bilar där inne. Det är ju en rastplats där inne med grillplats, och ja, det är ju trevligare att inte ha bilar där, så att man slipper se bilar (Informant A).

För att kunna ta bilen in till stenbrotten behöver dessutom vägbommen tas bort, vilken anses vara betydande för att förhindra återupptagen nedskräpning:

[E]tt tag var de inne på att flytta bommen, så folk kunde köra längre in, men det går inte för då kommer de slänga en massa skit där och sånt därinne. De, alltså, att folk går in, det tycker jag är bra. Annars kommer en massa avfall och elände dit in (Informant B).

Den norra vägen används därtill i dagsläget av Åvarps Ridskola och Bågöe Thise (2016) menar att en borttagning av vägbommen skulle leda till en större grad av konfrontation mellan häst och bil på de små vägarna. I tillägg till detta har den norra vägen flera upplevelsevärden och miljökvantiteter som skulle missas om besökare kör med bil in i naturreservatet. Att istället parkera bilen vid infarten till naturreservatet skulle innebära en tydlig entré som skulle kunna göras mer inbjudande och välkomnande med skyltar och information om området.

Att parkera bilen utanför vägbommen skulle även kunna medföra att besökare får en tydlig avgränsning mellan sitt vardagsliv och upplevelserna i naturreservatet, vilket skulle kunna främja en känsla av att "vara borta" - genom att miljön erbjuder upplevelsen att vara någon annanstans och ger en paus från vardagslivet. Att vandra fram till stenbrotten skulle medföra att besökarna kan höra fågelkvitter, se vilda djur (som annars troligen skulle skrämmas av bilar), upptäcka olika växter längs med vägen och skymta Hallabäcken mellan träden. Stengårdsgårdarna kan även ses på nära håll och mindre stigar kan följas upp för slutningen till det mindre stenbrottet. Dessutom kan vägen fram till stenbrotten innebära en känsla av att

gå från ett rum till ett annat, eftersom det finns en skillnad mellan karaktären i skogen jämfört med stenbrotten.

Angående en parkeringsplats vid torpet Skoghem framkommer det i förvaltningsplanen att det finns en rödlistad art och en signalart vid den föreslagna parkeringsplatsen och att den därför bör anläggas på annan plats. Parkeringsplatsen föreslås där istället att flyttas söder om gården Stubbaröd, vilket anses medföra att besökarna bjuds in att se variationen mellan natur- och kulturlandskapet som finns i Hallabäckens dalgång, istället för att köra förbi betesmarkerna och påbörja vandringen inne i skogen. Då det idag inte finns någon uppenbar plats för en parkering söder om Stubbaröd skulle en alternativ parkeringsplats vara en före detta timmerplats som finns ovan den södra vägen. Här finns dessutom en väg in i bokskogen och bort mot Killebäcken. Besökare skulle därmed kunna välja att följa denna väg in i naturreservatet eller att vandra ner till den södra vägen och följa den in i området.

Till det mindre stenbrottet som nås från Stenestadsvägen finns i dagsläget en parkeringsficka för cirka tre bilar. Denna plats skulle kunna göras mer framträdande genom att även här ha informationsskyltar om naturreservatet.

Skötsel och grillplatser

I förvaltningsplanen föreslås en grillplats i det största stenbrottet och eventuellt i det stenbrott som finns innanför detta. Det inre stenbrottet anses av Bågöe Thise (2016) vara vackrare, men anses riskera att användas mindre, då det är längre bort från den planerade parkeringsplatsen. I detta område förekommer dock ett antal olagliga grillplatser, vilket uppfattas tala för ett behov av grillplatser där (Bågöe Thise, 2016). En grillplats i vardera stenbrottet skulle ge människor möjligheten att välja och variera sig från gång till gång och dessutom erbjuda olika grupper av besökare att grilla samtidigt. Sittplatser, såsom stockar, skulle förenkla umgänget och framhäva grillplatsens sociala kvaliteter.

Det minsta stenbrottet har flera miljökvaliteter, men för att göra upplevelsen mer positiv skulle platsen behöva städas upp. Mycket skräp ligger utspritt i stenbrottet och de trasiga räckena är framträdande. På bergsväggen finns även graffiti målad, vilket tillsammans med skräpet gör att platsen upplevs som eftersatt och nedskräpad. Om skräpet, de trasiga räckena och graffiti skulle tas bort och en grillplats anläggas skulle platsen troligen upplevas som välskött och trygg. Detta skulle dels förstärka utsikten på platsen, då inga störande element fanns, och dels den sociala dimensionen, då människor skulle kunna umgås vid elden. En utveckling av denna plats skulle dock kunna innebära att ungdomarna söker sig till en annan plats och därmed gå miste om naturkontakt.

Diskussion

Syftet med denna studie var att utifrån ett socialt och ekologiskt hållbarhetsperspektiv undersöka hur människors möjligheter till naturkontakt i ett naturreservat kan utvecklas. I

denna del diskuteras möjligheterna till positiva former för naturkontakt i naturreservatet och vilken betydelse detta kan ha i ett större sammanhang. Vidare diskuteras vilka positiva naturupplevelser som bör främjas i ett naturreservat och eventuell miljöpåverkan friluftsliv kan ha på miljön. Slutligen diskuteras naturkontakt i ett naturreservat utifrån ett socialt och ett ekologiskt hållbarhetsperspektiv och vilken betydelse olika perspektiv på naturen kan ha. Därefter presenteras studiens slutsats och förslag på vidare forskning.

Positiva former för naturkontakt

Enligt flertalet studier kan kontakt med naturen ha en lång rad positiva effekter på hälsa och välmående, samt bidra till människors miljöengagemang och en hållbar livsstil. För att människor ska kunna ta del av naturens positiva effekter krävs emellertid att de dels exponeras för natur och dels att den natur de exponeras för har de kvaliteter som fordras för att effekterna ska uppnås.

Naturreservatet Hallabäckens dalgång har flera betydelsefulla kvaliteter som skulle kunna främja sociala värden. Flera av aspekterna från den teoretiska referensramen är framträdande, såsom upplevelsevärdena orördhet och trolska naturmiljöer, skogskänsla, utblickar och öppna landskap, variationsrikedom, kulturhistoria samt kvaliteter för en upplevelserik skog, såsom stigar, utmärkande träd, vatten, mångfald och olika rum. Flera kvaliteter för attraktiva miljöer i allmänhet finns också i naturreservatet, såsom rofylldhet, tillflykt, rymd och vildhet samt karaktärer i miljön som har betydelse för återhämtning, preferensen och för att främja ett miljövänligt handlande. Miljön i naturreservatet är variationsrik och bjuder på flera olika naturupplevelser. Det finns exempelvis platser med närvaro av vatten, utblickar, artrikedom och vild natur och ställen som ger en känsla av rofylldhet och trygghet, vilka kan fungera som en tillflykt från vardagslivet. Det har även platser som är öppna, har spår av kultur och möjligheter att grilla, vilka kan erbjuda social samvaro. Emellertid används naturreservatet i relativt liten utsträckning, vilket innebär att människor inte tar del av naturens positiva effekter i särskilt stor grad. Det låga besöksantalet kan betyda att miljön inte erbjuder möjligheter som möter besökarens behov.

Genom att tillgängliggöra kvaliteterna i naturreservatet med hjälp av stigar, vandringsleder, parkeringsplatser och informationstavlor, samt förstärka vissa kvaliteter, såsom att göra stigarna mer lättillgängliga och plocka bort skräp, kan människor lättare hitta dem och ta del av de positiva effekterna. Trots det kvarstår samhälleliga hinder, såsom transportmöjligheter, reseavstånd och tillgänglighet, men också hinder i form av individens omständigheter, såsom dennes resurser, kunskaper, tidigare erfarenheter, familjesituation och funktionshinder. Om bil inte skulle krävas för att besöka naturreservatet skulle vissa hinder kunna överbryggas. Att bil behövs för att åka dit medför dels negativa effekter på miljön (Schantz, 2006), men dels också att människor utan bil inte kan ta sig dit. Anordnade utflykter med buss eller en utbyggd kollektivtrafik skulle kunna åtgärda detta.

Förutom samhälleliga hinder som kan stå i vägen för ett besök kan det också vara svårt att entydigt förvänta sig att alla människor får lika positiva upplevelser av att vistas i

naturreservatet. All naturkontakt är inte nödvändigtvis alltid positiv (Naturvårdsverket, 2011). Beroende på kulturell bakgrund kan utevistelse ha olika innebörd. Vidare kan vistelse ensam ute i naturen uppfattas som mer eller mindre positiv beroende på olika sociala grupper (Emmelin et al., 2010). Kontakt med naturen kan leda till negativa upplevelser, såsom att bli kall och blöt, bli skrämmd av vilda djur, gå vilse eller göra sig illa på taggiga buskar. Människor har olika utgångspunkter och erfarenheter, där exempelvis en skog för någon kan ge trygghet och vila medan samma skog för någon annan kan vara skrämmande och skapa oro (Emmelin et al., 2010). Emmelin et al. (2010, s. 210) menar att

[i]nlärd förförståelse för naturens skiftningar, vana eller ovana vid friluftsliv, samt fysiska och ekonomiska möjligheter att förverkliga egna önskemål om friluftsliv påverkar med säkerhet hur vi upplever vistelsen i naturen.

Sammantaget innebär detta att främjandet av möjligheter till naturkontakt i ett naturreservat inte innebär att alla upplevelser ovillkorligen kommer att vara positiva och främja sociala värden. Det behöver inte heller innebära att attraktionskraften att besöka naturreservatet ökar. Att utgå från värden och kvaliteter i landskapet för att främja friluftsliv kan därmed tyckas vara nyckfullt, då upplevelsen av värden i landskapet ”varierar över tid, mellan olika grupper och för olika aktiviteter” (Emmelin et al., 2010, s. 53). Emellertid är det trots allt planering, skötsel och förvaltning som påverkar vilka landskap som görs tillgängliga och som strävar mot att tillgodose olika individers och grupperns behov.

En annan aspekt att fundera över är vilken målgrupp man vill planera för i ett naturreservat. Det skräp och den graffiti som finns i det minsta stenbrottet i naturreservatet Hallabäckens dalgång kan upplevas som något negativt och väcka en känsla av otrygghet hos besökare. Dessutom kan det ses som en negativ åverkan på de ekologiska värdena, då både djur och växter kan komma till skada av nedskräpningen. Emellertid kan det också ses som något positivt att ungdomar vistas ute i naturen. Emmelin et al. (2010, s. 215) uttrycker:

För många ungdomar är det själva möjligheten att undandra sig vuxenvärldens kontroll som gör vissa naturområden attraktiva [...] Ungdomars sätt att sitta och prata på en undanskynd gräsmatta eller skogsbacke, klättra i träd och grilla räknas kanske inte till vad man traditionellt menar med friluftsliv, men det är en form av utevistelse vars upplevelsevärden bör tas i beaktande om målet är att bevara eller planera för grönområden som passar olika folkgrupper.

Att göra det mindre stenbrottet mer tillgängligt, städa upp det och anlägga en grillplats skulle kunna göra platsen mindre attraktiv för ungdomar och därmed innebära att de söker sig någon annanstans. Det i sin tur medför att de kan gå miste om de positiva effekter deras naturvistelse har, men å andra sidan kan deras vistelse även medföra negativa effekter på miljön och skrämma bort andra målgrupper.

Naturvårdsverket (2015a) belyser en växande naturklyfta mellan de som har tillgång till naturen och de som inte har det. Intresset för friluftsliv anses ha ökat de senaste åren, men

detta gäller emellertid inte för alla grupper i samhället. Ett samband kan ses mellan socioekonomisk bakgrund och tillgången till ett aktivt friluftsliv, vilket bidrar till en växande ojämn fördelning av barn och ungdomars naturkontakt. Den växande naturklyftan stärker klyftan mellan samhällsklasser, men leder också till en reducerad fysisk och psykisk hälsa bland unga i vissa utsatta grupper. Enligt STFs undersökning, som presenteras i Naturvårdsverkets rapport, uppger i störst utsträckning föräldrar till barn i de äldre åren (13-18 år) att barnen inte kommer ut tillräckligt ofta i naturen. Svenska Turistföreningen (2017, s. 11) menar att "[t]illgången till natur och framförallt en attraktiv natur är en förutsättning för friluftslivet". Vidare krävs, för ett inkluderande friluftsliv, att naturområden har god tillgänglighet, vilket gäller dels den fysiska aspekten och dels information och kunskap. I rapporten *Friluftsliv för alla – Uppföljning av de tio målen för friluftspolitiken* betonas att livsstilen grundläggs tidigt i livet och att det av denna anledning är viktigt att främja friluftslivet i tidiga åldrar. Med hänsyn till detta har naturreservatet Hallabäckens dalgång en betydelsefull grupp att ta i beaktande, med dels barn från naturskolan och ridskolan och dels ungdomar från bygden.

Enligt Naturvårdsverket (2015b) finns det en efterfrågan på upplevelser i orörd miljö med stora natur- och kulturvärden. Den opåverkade naturen är en betydelsefull kvalitet som är svår att finna i en stadsmiljö och kan skapa en förankring till naturen och dess processer, framkalla personlig utveckling, bidra till stressåterhämtning och fungera som en fristad i tillvaron (Konijnendijk & Annerstedt, 2012). Att barn vistas i miljöer med en vild naturkaraktär kan vara av stor betydelse, då utflykter i naturmiljöer med andra kvaliteter än vad grönområden i städer har att erbjuda kan främja starka miljöminnen hos barn som följer dem in i vuxen ålder (Sebba, 1991). Utifrån resultatet från naturreservatet Hallabäckens dalgång, och med hänsyn till Naturvårdsverket (2006) och Boverket (2007a) som menar att naturen i naturreservat ofta är välbevarad och erbjuder sammanhängande bullerfria områden, kan naturreservat vara av stor betydelse för att främja hälsa, välmående och kunskap och värnande om naturen. Genom att erbjuda människor som inte har så stor erfarenhet av friluftsliv organiserade frilufts- och naturturismarrangemang kan fler få möjligheten att uppleva naturområden på ett tryggt och säkert sätt. För en berikande upplevelse är det emellertid angeläget för de flesta besökare att natur- och kulturmiljön är så lite påverkad som möjligt (Naturvårdsverket, 2015b). Naturreservat såsom Hallabäckens dalgång har möjligheten att erbjuda en sådan miljö och därav är det viktigt, för de sociala värdena, att bevara den inför framtiden.

Friluftslivets miljöpåverkan och hållbart friluftsliv

Ett mer utbrett friluftsliv är värdefullt i många avseenden, men kan samtidigt också innebära ett ökat tryck på skyddsvärd natur (Naturvårdsverket, 2015b). Skyddade områden, såsom naturreservat, fyller en viktig bevarandefunktion likväl som att de är en tillgång för människor som vill uppleva skyddsvärd natur. Det är därför av betydelse att planera och förvalta skyddade områden på ett sådant sätt att friluftsutövare och organiserade grupper får positiva naturupplevelser under sina besök, samtidigt som det är viktigt att naturen skyddas från miljöpåverkan (Naturvårdsverket, 2015b).

Med rik tillgång till natur och med en låg befolkningstäthet har inte friluftslivets miljöpåverkan i Sverige betraktats som något större problem (Emmelin et al., 2010). Med en ökande folkmängd och ett större intresse för friluftsliv och naturturism kan dock problem såsom nedskräpning, slitage, störning och överbelastning på miljön komma att växa. Den direkta och indirekta påverkan friluftsliv har på miljön är viktig att beakta i planering och förvaltning för att uppnå hållbarhet (Emmelin et al., 2010). Friluftsliv är beroende av landskapets kvaliteter, vilket innebär att en av de mest betydelsefulla uppgifterna för planering och förvaltning är att värna om just dessa kvaliteter. Då friluftsliv har en stor rad positiva effekter för individ och samhälle behöver förvaltningar utgå i en ökande grad från denna nytta och en avvägning behöver göras mellan de positiva och negativa effekterna för människor och miljö. Emmelin et al. (2010, s. 234) menar att "[p]lanering för "Hållbar turism" och hållbart friluftsliv" förutsätter att miljöbelastningarna minskas mest möjligt men också att de vägs mot nyttan av turism och friluftsliv". Genom att medvetengöra vilka kvaliteter och sociala värden ett naturreservat har kan en avvägning göras mellan miljöbelastning och nytta för individ och samhälle. Vidare kan kunskap om besökares förväntningar, attityder och behov innebära att de kan styras till lämpliga upplevelser och målpunkter i naturreservatet. Detta skapar i sin tur möjligheter att undvika exempelvis slitage eller nedskräpning på särskilt känsliga platser, samtidigt som besökarens upplevelse blir av hög kvalitet.

Avslutningsvis menar Joan Iverson Nassauer, professor i landskapsarkitektur (citerad i Jewert, 2012, s. 18), att "det är centralt att få människans estetiska preferenser att överensstämma med ekologiskt hållbara principer. Ett landskap blir långsiktigt hållbart bara om det är både estetiskt och ekologiskt hållbart". Vidare anser Selman (2010) att människan kan ändra sin uppfattning till nya inslag i landskapet som tidigare uppfattades som främmande och störande. En preferens för landskap kan utvecklas om vi stöder landskapets underliggande historia, såsom att de är hållbara - en så kallad "förvärvad estetik" (Selman, 2010). Kunskap kan därmed påverka preferensen, men studier visar även att kunskap om till exempel olika arter kan förstärka och fördjupa upplevelsen av vistelser i naturen och därmed göra upplevelsen mer positiv (Emmelin et al., 2010). Genom att erbjuda människor möjligheten att vistas i skyddsvärd natur, såsom i naturen i naturreservatet Hallabäckens dalgång, ges människor möjligheten att få uppleva och uppskatta en miljö som är bra för både mänskligheten och livet på jorden.

Slutsats

Naturreservatet Hallabäckens dalgång stödjer flertalet aktiviteter och miljökvaliteter som kan bidra till hälsa, välmående och ett miljöengagemang genom främjandet av lek, samvaro och sociala relationer, pedagogik och kunskap om skog och miljö, fysisk aktivitet, andlig inspiration, återhämtning från stress och genom att skapa meningsfullhet. För att ytterligare främja människors möjligheter till positiv kontakt i naturreservatet föreslås en ökad framkomlighet genom stigar som leder fram till olika naturupplevelser, tydliga parkeringsplatser, sociala samlingspunkter och informationsskyltar om områdets

miljökvaliteter. Emellertid behöver ett antal ekologiska, geologiska och kulturhistoriska bevarandevärden på platsen tas i beaktande och vägas mot varandra vid ett genomförande av förslagen. För en hållbar utveckling av naturreservat behöver man ta ställning till vilka effekterna blir på miljön av den konsumtion friluftsliv innebär och jämföra dem med de positiva effekterna. Friluftsliv kan ses som en form av exploatering av natur och behöver vägas mot andra intressen, såsom att skydda värdefulla naturmiljöer. Kunskaper om en plats sociala värden och vilka miljökvaliteter som kan bidra till dessa kan leda till viktig information om hur ett område kan utvecklas och samtidigt bevara ekologiska värden. Sammanfattningsvis har naturreservat en stor potential i arbetet mot hållbar utveckling där en väl avvägd planering och förvaltning är av största vikt.

Förslag på vidare forskning

För att kunna möjliggöra planering och förvaltning av miljöer som kan främja ett miljöengagemang hos människor krävs fler studier som undersöker vilka kvaliteter i miljön som kan framkalla en sådan respons. Vidare vore det av intresse att undersöka hur en viss utveckling av ett område påverkar människors naturkontakt och upplevelser. Vilken blir till exempel effekten av att människor leds av en stig förbi vissa utvalda miljökvaliteter? Blir effekten en annan vid andra miljökvaliteter? Det vore också intressant, för att främja hälsa, välmående och ett miljöengagemang hos ungdomar, att få kunskap om vad effekterna blir av ungdomars vistelse i naturreservatet Hallabäckens dalgång. Hur upplever de naturreservatet och kan deras vistelse väcka ett värnande om miljön? Vilken betydelse har det minsta stenbrottet för dem? Vad händer om platsen skulle bli mer tillgänglig och uppstädad? Slutligen vore det betydelsefullt att utvecklingen av naturreservatet Hallabäckens dalgång följs upp för att få kunskap om vilken effekt utvecklingen har på människors besök, såsom deras aktiviteter och upplevelser, samt vilken effekt utvecklingen får på miljön.

Metodreflektion

En viktig del av denna studie har varit valet av fall eftersom fallet har legat till grund för insamlingen av data. Naturreservatet Hallabäckens dalgång valdes som undersökningsområde framförallt för att Länsstyrelsen uttryckte en önskan om att utveckla området. Vid en närmare titt på naturreservatet och funderingar kring dess utveckling väcktes dock många frågor som sedan ledde till utgångspunkten i denna uppsats – naturreservatets potential som en resurs för hållbar utveckling. Stake (1998) citerad i Johansson (2000, s. 68) menar att ”vi ska välja de fall som vi kan lära mycket av att studera”: ”Often it is better to learn a lot from an atypical case than a little from magnificently typical case”.

Vid valet av ett annat naturreservat hade resultatet blivit annorlunda till vissa delar. Som tidigare nämnt finns det 4500 naturreservat i Sverige, från norr till söder, med skiftande natur och förutsättningar för friluftsliv. Ett stadsnära naturreservat används säkerligen oftare, på grund av närheten till människor, och skulle därmed ha fler sociala värden. Vidare skulle troligen ett naturreservat i fjällvärlden ha andra miljökvaliteter än Hallabäckens dalgång. Ett

annorlunda resultat skulle dock inte behöva innebära en slutsats som motsäger detta resultat, utan snarare kompletterar och utökar bilden. Tanken med denna studie är emellertid inte att skapa generaliserbarhet och kunna uttala sig om alla naturreservats potential som en resurs för hållbar utveckling. Tanken är istället att visa på vilken potential naturreservatet Hallabäckens dalgång har, för att sedan belysa frågan om vilken potential fler naturreservat i Sverige skulle kunna ha.

Ytterligare en aspekt att reflektera kring är om studien beskriver det den avsåg att beskriva. Trovärdigheten i denna studie har dels beaktats genom att anpassa datainsamlingsmetoden efter undersökningens syfte. Vidare har flera metoder använts för att försöka klargöra naturreservatet Hallabäckens dalgångs potential. Därtill har alla delar i metodologin funderats över och kritiskt granskats. Intervjufrågorna har utvecklats med hjälp av handledare och granskats av annan student, för att kontrollera att frågorna mäter det som de hade för avsikt att mäta. Inspelningarna och transkriberingarna av intervjuerna lyssnades och lästes igenom ett flertal gånger för att fånga innebörden och när bearbetningen genomförts kontrollerades detta mot det tidigare materialet. Användandet av citat i resultatet gör också att läsaren kan ta ställning till informanternas svar och avgöra tolkningen av uttalandet.

Valet av informanter baserades på förslag från länsstyrelsen, i och med deras kunskap om området och om vilka som vistas där. Flera försök gjordes att få ett större antal informanter med i studien, bland annat med en person från naturskolan och en person boende i naturreservatets södra del. Dessa personer tackade dock nej på grund av tidsbrist eller så uteblev svaret. Ytterligare perspektiv gällande naturreservatet hade kunnat framträda med fler informanter, men i och med bild- och textobservationerna, platsbesöken och studierna av litteratur kan de ändå ha framkommit. Dessutom representerar de informanter som deltog i studien ett brett spektra av användare i naturreservatet. Önskvärt hade dock varit att finna representanter från naturskolan, från de ungdomar som festar i stenbrotten, de som kör i terrängen och eventuella användare av den södra delen.

En annan aspekt att reflektera över gällande studien är dess tillförlitlighet. Hade resultaten blivit desamma vid andra tidpunkter och med en annan utförare? Hur hade till exempel resultatet påverkats om studien genomförts under sommaren? Hade en annan utförare upplevt samma miljökvaliteter som upplevdes vid platsbesöken i denna studie? Hur hade informanterna svarat med en annan person som intervjuare? En annan tidpunkt för genomförandet av studien skulle kunnat påverka upplevelsen av platsen vid platsbesöken, dels utifrån dess miljökvaliteter och dels med hänsyn till besökare och användning. Under våren och sommaren hade kanske besökare träffats på i naturreservatet och upplevelsen av någon kvalitet hade kunnat vara större eller mindre. Dock medför användandet av flera metoder att tillförlitligheten blir större. Användandet av flera källor och metoder för att samla in data är enligt Johansson (2000) ett sätt att stärka trovärdigheten i en fallstudie. Vidare är inte miljökvaliteterna beskrivna i den teoretiska referensramen årstidsbundna. Oavsett årstid kan en plats upplevas ha exempelvis dimensionen vildhet, utsikt eller ha kopplingar till historien. Möjligen hade vissa årstider förstärkt en eller en annan kvalitet, men sammantaget hade den övergripande upplevelsen troligen blivit densamma. Dessutom stärker återigen användandet

av flera källor att upplevelsen av miljökvaliteterna är trovärdig. Vidare medför foton på de upplevda miljökvaliteterna att läsaren kan ta ställning till kvaliteterna och därmed bedöma tolkningen av dem.

Den på förhand utformade intervjuguiden höjer tillförlitligheten och trovärdigheten i intervjuerna genom att metoden lättare går att upprepa för en annan intervjuare. Dock kan informanternas svar ha skiljts beroende på hantverksskicklighet gällande intervjuande (Kvale & Brinkmann, 2014). Kvale och Brinkmann (2014, s. 208) menar att en god intervjuare

känner till ämnet för intervjun, behärskar konsten att samtala, har språkkänsla och är lyhörd för intervjupersonens språkliga stil. Intervjuaren bör ha sinne för historier och kunna hjälpa intervjupersonen att utveckla sina berättelser. Intervjuaren måste hela tiden fatta beslut om vad hon ska fråga om och hur, vilka aspekter av intervjupersonens svar som ska följas upp eller inte följas upp, vilka svar som ska tolkas eller inte tolkas.

I denna studie har dessa aspekter försökt eftersträvas genom att vara påläst gällande ämnet för intervjun, genom att läsa på om intervju som metod och vara väl förberedd vid tillfället för intervjun. Intervjuskicklighet går dock inte endast att läsa till sig till, utan kräver erfarenhet och vana (Kvale & Brinkmann, 2014), vilken bara kan uppnås genom övning. Denna studie har strävat efter att skapa så stor tillförlitlighet och trovärdighet som möjligt, men har också setts som en lärprocess där varje moment kan leda till nya erfarenheter och kunskap. Ett exempel på detta är intervjuerna, som genomfördes via telefon. Detta möjliggjorde dem, då ett möte krävde både transportmöjligheter och tid. Telefonintervjuerna medförde dock att den kroppsliga närvaron uteblev, med tillgång till ”icke-språklig information uttryckt i gester och ansiktsuttryck” (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 190). En svårighet som detta bidrog till var möjligheten att ställa uppföljningsfrågor och veta när informanten funderade eller väntade på en ny fråga. Vidare bidrog även avsaknaden av den kroppsliga närvaron att det var svårt att läsa av informanten. Särskilt med informant C var detta en nackdel. Informanten var fåordig och kortfattad i sina svar. Vid det första intervjutillfället upplevdes även informanten bli ställd och ifrågasättande av att få reda på att Hallabäckens dalgång var ett naturreservat. Att ses ansikte mot ansikte hade möjliggjort att förmedla trygghet och uppmuntran med hjälp av kroppsspråket. Därtill hade en karta kunnat medtagas, där området hade förtydligats vid oklarheter. Med god erfarenhet och vana hade missförståndet om Hallabäckens dalgång lättare klarats ut och jag som intervjuare hade vågat vara mer styrande och tydlig. Informanten hade kanske också utvecklat sina svar om intervjun hade genomförts av någon med större vana.

Litteraturförteckning

- Aaskov Knudsen, M., & Hjulmann Seidler, P. (2013). *Nature Interpretation for Children and Young People in the Nordic Countries*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Abraham, A., Sommerhalder, K., & Abel, T. (2010). Landscape and well-being: a scoping study on the health-promoting impact of outdoor environments. *Int J Public Health*, ss. 59-69.

- Adevi, A. A., & Lieberg, M. (2012). Stress rehabilitation through garden therapy A caregiver perspective on factors considered most essential to the recovery process. *Urban Forestry & Urban Greening*, ss. 51-58.
- Andersson, O. (2012). *Vykort från Utopia*. Årsta: Dokument Press.
- Andersson, R., & Rydberg, D. (2005). *Naturen och hälsan*. Jönköping: Skogstyrelsens förlag.
- Andrews, A., & Granath, B. (2016). *Hållbar utveckling: Omställning till hållbar värld brådskar*. Stockholm: FN-fakta.
- Annerstedt van den Bosch, M., & Depledge, M. H. (2015). Healthy people with nature in mind. *BMC Public Health*.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Appleton, J. (1975). *The experience of landscape*. New York: John Wiley and Sons.
- Bågöe Thise, R. (2016). *Operationell förvaltningsplan för naturreservatet Hallabäckens dalgång*. Köpenhamn: Københavnsuniversitetet, Det natur- og - biovidenskabelige fakultet.
- Berenguer, J. (2010). The effect of empathy in environmental moral reasoning. *Environment and Behavior*, ss. 110-134.
- Bergström, L., & Tronvik, H. (2012). *Frisk i naturen. Ett nordiskt projekt*. Köpenhamn: Nordic Council of Ministers.
- Birkne, Y., Rydberg, D., & Svanqvist, B. (2013). *Skogens sociala värden - en kunskapssammanställning*. Jönköping: Skogstyrelsen.
- Blomquist, S., Forsberg, O., Svanqvist, B., Wågberg, C., & Rydberg, D. (2015). *Skog full av upplevelser, Inspiration, tips och goda råd för skötsel av upplevelserika skogar*. Jönköping: Skogstyrelsen.
- Boverket. (2007a). *Bostadsnära natur inspiration & vägledning*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket. (2007b). *Del 2 Teori och metod till projektet Landskapets upplevelsevärden*. Karlskrona: Boverket.
- Brown, L. R. (2008). *PLAN B 3.0 Uppdrag: Rädda jorden!* Stockholm: Addera förlag.
- Butler, C. (2014). *Climate change and global health*. Oxon: CABI.
- Carlson, A. (2009). *Nature and landscape: An introduction to environmental aesthetics*. New York: Columbia University Press.
- Carlsson, J., & Bergh, S. (den 28 April 2014). *Dagens medicin*. Hämtat från "Livsstilen vållar tusentals dödsfall": <http://www.dagensmedicin.se/artiklar/2014/04/28/deblivsstilen-vallat-tusentals-dodsfall/> den 22 September 2017
- Chawla, L. (2007). Childhood Experiences Associated with Care for the Natural World: A Theoretical Framework for Empirical Results. *Children, Youth and Environments* 17(4), ss. 44-170.
- Ekman, R., & Arnetz, B. (2005). *Stress Individen Samhället Organisationen Molekylerna*. Stockholm: Liber.
- Emmelin, L., Fredman, P., Lisberg Jensen, E., & Sandell, K. (2010). *Planera för friluftsliv: Natur, samhälle, upplevelser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Emmons, R., & King, L. (1988). Conflict among personal strivings: immediate and long-term implications for psychological and physical well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, ss. 1040-1048.
- Faskunger, J. (2004). *Den omgivande miljöns påverkan på fysisk aktivitet: en forskningsöversikt*. Örebro: Svensk idrottsforskning.
- Fegler, C., & Unemo, L. (2000). *Vad är hållbar utveckling?* Stockholm: Finansdepartementet.
- Floriani, V., & Kennedy, C. (2008). Promotion of physical activity in children. *Current Opinion in Pediatrics*, ss. 90-95.

- Frantz, C., Mayer, S. F., Norton, C., & Rock, M. (2005). There is no 'I' in nature: The influence of self-awareness on connectedness to nature. *Journal of Environmental Psychology*, ss. 427-436.
- Fredman, P., Karlsson, S.-E., Romild, U., & Sandell, K. (2008b). *Vara i naturen - varför eller varför inte? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. Örnsköldsvik: Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring.
- Fredman, P., Karlsson, S.-E., Romild, U., & Sandell, K. (2008a). *Vilka är ute i naturen? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. Örnsköldsvik: Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring.
- Fredman, P., Stenseke, M., Sandell, K., & Mossing, A. (2013). *Friluftsliv i förändring*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Gobster, P. H. (1999). An ecological aesthetic for forest landscape management. *Landscape Journal*, ss. 54-64.
- Google Maps. (2017). *Kartdata Google*. Hämtat från www.google.se/maps:https://www.google.se/maps/place/%C3%85varps+Naturreservat/@56.0666725,13.0059243,15z/data=!4m5!3m4!1s0x4653d1cd4a7aa7bd:0x6d95290c101234d8!8m2!3d56.0666695!4d13.014679 den 15 December 2017
- Grahn, P. (2012). Natur och hälsa i en alltmer urban livsmiljö. *Socialmedicinsk tidskrift*, ss. 207-216.
- Grahn, P. (2005). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar. i M. Johansson, & M. Küller, *Svensk miljöpsykologi* (ss. 245-262). Lund: Studentlitteratur.
- Grahn, P., & Stigsdotter, U. K. (2003). Landscape planning and stress. *Urban Forestry & Urban Greening*, 1-18.
- Grahn, P., & Stigsdotter, U. K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning*, ss. 264-275.
- Gren, L. (den 14 Juni 2012). www.raa.se. Hämtat från Europeiska landskapskonventionen: <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/vart-internationella-arbete/euoparadet/europeiska-landskapskonventionen/> den 9 Oktober 2017
- Hägerhäll, C. M. (2005). Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur. i M. Johansson, & M. Küller, *Svensk miljöpsykologi* (ss. 209-226). Lund: Studentlitteratur.
- Hansson, E. (den 15 November 2017). [Natursidan.se](http://www.natursidan.se). Hämtat från Sveriges invånare får allt närmare till skyddad natur: <http://www.natursidan.se/nyheter/sveriges-invanare-far-allt-narmare-till-skyddad-natur/> den 20 November 2017
- Hartig, T., Mitchell, R., de Vries, S., & Frumkin, H. (2014). Nature and Health. *Annu. Rev. Public Health*, ss. 207-228.
- Health Council of the Netherlands. (2004). *Nature and health: The influence of nature on social, psychological and physical well-being*. The Hague: Health Council of the Netherlands.
- Hegetschweiler, K. T., de Vries, S., Arnberger, A., Bell, S., Brennane, M., Siter, N., o.a. (2017). Linking demand and supply factors in identifying cultural ecosystem services of urban green infrastructures: A review of European studies. *Urban Forestry & Urban Greening*, ss. 48-59.
- Hertzman, B. (2017). *Fjärilsmarker i Söderåsbygden*. Hämtat från Skånes Nordvästpassage: <http://skanes-nordvastpassage.se/fjarilsmarker/> den 1 December 2017
- Hoffman, A. J., & Sandelands, L. E. (Juni 2005). Getting Right with Nature: Anthropocentrism, Ecocentrism, and Theocentrism. *Organization & Environment*, ss. 141-162.
- Institutet för språk och folkminnen. (2014). *Naturen för mig*. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Folklivsarkivet, Lunds universitet.

- IPCC. (2013). Summary for Policymakers. *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.*
- Jagers, S. C. (2005). *Hållbar utveckling som politik, Om miljöpolitikens grundproblem.* Malmö: Liber AB.
- Jansson, M., Sundevall, E., & Wales, M. (2016). The role of green spaces and their management in a child-friendly urban village. *Urban Forestry & Urban Greening, Vol 18*, ss. 228–236.
- Jennings, V., Larson, L., & Yun, J. (2016). Advancing Sustainability through Urban Green Space: Cultural Ecosystem Services, Equity, and Social Determinants of Health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, ss. 1-15.
- Jewert, J. (2012). Inte av bröd och bräddor allena - En skrift om skönheten i naturen. *Kungliga skogs- och lantbruksakademiens tidskrift*, ss. 4-44.
- Johansson, M., & Küller, M. (2005). *Svensk miljöpsykologi.* Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, R. (2003). *Case Study Methodology.* Stockholm: Royal Institute of Technology Infrastructure / Urban Studies / Built Environment Analysis.
- Johansson, R. (2000). Ett bra fall är ett steg framåt Om fallstudier, historiska studier och historiska fallstudier. *Nordisk Arkitekturforskning*, ss. 65-71.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective.* New York: Cambridge University Press.
- Karjalainen, E. (2006). *The visual preferences for forest regeneration and field afforestation – four case studies in Finland.* Finland: The Finnish Society of Forest, Helsinki, Faculty of Biosciences, Department of Biological and Environmental Sciences.
- Konijnendijk, C. C., & Annerstedt, M. (2012). Mellan fascination och fruktan – hur vild natur i urban miljö påverkar hälsa och välbefinnande. *Socialmedicinsk tidskrift*, ss. 232-239.
- Kronlid, D. (2005). *Miljöetik i praktiken: Åtta fall ur svensk miljö- och utvecklingshistoria.* Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
- Länsstyrelsen. (2017c). *Hallabäckens dalgång.* Hämtat från www.lansstyrelsen.se: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/skydd-skansk-natur/naturreservat/bjuv/hallabackens-dalgang/Pages/default.aspx> den 15 December 2017
- Länsstyrelsen Skåne. (den 25 Februari 2014a). Förslag till bildande av naturreservatet Hallabäckens dalgång i Bjuvs och Svalövs kommun, Skåne län. Skåne län.
- Länsstyrelsen Skåne. (den 12 Juni 2014b). Fastställande av skötselplan för naturreservatet Hallabäckens dalgång, Bjuvs och Svalövs kommun, Skåne län. Skåne Län.
- Länsstyrelsen Skåne. (2017). www.lansstyrelsen.se. Hämtat från Naturreservat: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/skydd-skansk-natur/naturreservat/Pages/naturreservat.aspx> den 17 September 2017
- Lagerblad, A. (den 4 September 2006). Ingen blir lyckligare av maximal valfrihet. *Svenska dagbladet.*
- Lagerkvist, C. J. (2006). *Institutionen för ekonomi, Sveriges Lantbruksuniversitet SLU.* Hämtat från Värdering av jordbrukslandskapets kollektiva nyttigheter: http://www.rj.se/GlobalAssets/Slutredovisningar/2006/Carl_Johan_Lagerkvist_sv.pdf den 10 Oktober 2017
- Laukkanen, R. (2010). *Green exercise and health – scientific evidence on outdoor recreation and exercise based on selected studies.* Finland: University of Oulu, Department of Health Sciences.

- Liefländer, K. A., Fröhlich, G., Bogner, X. F., & Schultz, W. P. (2013). Promoting connectedness with nature through environmental education. *Environmental Education Research*, ss. 370-384.
- Littke, H. (2015). Planning the Green Walkable City: Conceptualizing Values and Conflicts for Urban Green Space Strategies in Stockholm. *Sustainability*, ss. 11306-11320.
- Lunds Botaniska förening. (den 24 April 2014). *Ang. förslag till bildande av naturreservatet Hallabäckens dalgång i Bjuvs och Svalövs kommun*,. Hämtat från lundsbotaniska.se: <http://lundsbotaniska.se/wp-content/uploads/140424Hallabackensdalgang.pdf> den 1 December 2017
- Månsson, K. (2015). Tankar om ett naturreservat. *Söderåsbladet nr 1*, ss. 4-7.
- McMichael, A. (2013). Globalization, climate change and health. *The New England Journal of Medicine*, ss. 1335-1343.
- Miljö- och energidepartementet. (2017). *Miljöbalk (1998:808)*. Hämtat från Svensk författningssamling 1998:808: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808 den 9 Oktober 2017
- Millennium Ecosystem Assessment. (2003). *Ecosystems and Human Well-being: A Report of the Conceptual Framework Working Group of the Millennium Ecosystem Assessment*. Washington, Covelo, London: Island Press.
- Nassauer, J. I. (1992). The appearance of ecological systems as a matter of policy. *Landscape Ecology*, ss. 239-250.
- Naturvårdsverket. (den 26 April 2017b). *Allemansrätten i skyddade områden*. Hämtat från www.naturvardsverket.se: <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/Det-har-galler/Skyddade-omraden/> den 9 Oktober 2017
- Naturvårdsverket. (2007). *Argument för friluftsliv*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (2011). *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Bromma: Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (2015a). *Friluftsliv för alla – Uppföljning av de tio målen för friluftspolitiken*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (2006). *Naturreservat i Sverige*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (den 30 Augusti 2017a). *Naturreservat – vanlig och stark skyddsform*. Hämtat från www.naturvardsverket.se: <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Naturreservat/> den 9 Oktober 2017
- Naturvårdsverket. (2015b). *Organiserat friluftsliv och naturturism i skyddad natur - Vägledning för förvaltare*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Naturvårdsverket. (2012). *Sammanställd information om Ekosystemtjänster*. Skrivelse NV-00841-12.
- Naturvårdsverket. (2017c). *Sveriges friluftsmål*. Hämtat från www.naturvardsverket.se: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Friluftsliv/Friluftsmalen/> den 25 Oktober 2017
- Nilsson, K., Sangster, M., Gallis, C., Hartig, T., de Vries, S., Seeland, K., o.a. (2011). *Forests, Trees and Human Health*. New York: Springer Science.
- Nisbet, E. K., & Zelenski, J. M. (2011). Underestimating Nearby Nature: Affective Forecasting Errors Obscure the Happy Path to Sustainability. *Psychological Science*, ss. 1101–1106.
- Nisbet, K. E., Zelenski, M. J., & Murphy, A. S. (September 2009). Linking Individuals' Connection With Nature to Environmental Concern and Behavior. *Environment and Behavior*, ss. 715-740.

- Nordh, H., Grahn, P., & Währborg, P. (2009). Meaningful activities in the forest, a way back from exhaustion and long-term sick leave. *Urban Forestry & Urban Greening* 8, ss. 207–219.
- Orians, G. H. (1980). Habitat selection: General theory and applications to human behavior. i J. S. Lockard, *The evolution of human social behavior*. Chicago: Elsevier.
- Ottosson, J. (2007). *The Importance of Nature in Coping - Creating increased understanding of the importance of pure experiences of nature to human health*. Alnarp: Swedish University of Agricultural Sciences .
- Park, J. B., Tsunetsugu, Y., Kasetani, Tamami, K. T., & Miyazaki, Y. (2010). The physiological effects of Shinrin-yoku (taking in the forest atmosphere or forest bathing): evidence from field experiments in 24 forests across Japan. *Environ Health Prev Med* 15, ss. 18-26.
- Pedersen, E., Johansson, M., & Weisner, S. (2017). *Värdering av kulturella ekosystemtjänster baserat på bidrag till livskvalitet*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Persson, C., & Persson, T. (2015). *Hållbar utveckling - människa, miljö och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Pryor, A., Townsend, M., Maller, C., & Field, K. (2006). Health and well-being naturally: 'contact with nature' in health promotion for targeted individuals, communities and populations. *Health promotion journal of Australia: official journal of Australian Association of Health Promotion Professionals*, ss. 114-123.
- Regeringen. (den 19 December 2002). *Regeringens proposition 2002/03:35* . Hämtat från Mål för folkhälsan:
<http://www.regeringen.se/contentassets/04207325e75943408c69a55643eald3e/mal-for-folkhalsan> den 23 Oktober 2017
- Regeringen. (2002). *Regeringens proposition 2002/03:35 Mål för folkhälsan*. Harpsund: Regeringen.
- Regeringen. (den 20 December 2012). www.regeringen.se. Hämtat från Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftslivspolitikerna :
<http://www.regeringen.se/49bba5/contentassets/66ec772d0bd14d08b78289390f6b1275/mal-for-friluftslivspolitikerna-skr-20121351> den 25 Oktober 2017
- Regeringen, Miljö- och energidepartementet. (2015). *Överklagande i fråga om naturreservatet Hallabäckens dalgång, Bjuvs och Svalövs kommuner. Regeringsbeslut. M2014/1617/Me*. Stockholm: Regeringen.
- Regeringskansliet. (2017). *Sveriges miljömål*. Hämtat från www.regeringen.se:
<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/sveriges-miljomal/> den 13 Oktober 2017
- Relf, D. (1992). Human issues in horticulture. *Horticulture Technology*, ss. 1-11.
- Romild, U., Fredman, P., & Wolf-Watz, D. (2011). *Socio-economic Determinants, Demand and Constraints to Outdoor Recreation Participation in Sweden*. Östersund: Friluftsliv i förändring, rapport nr 16.
- Rydberg, D. (2001). *Skogens sociala värden*. Jönköping: Skogsstyrelsens förlag.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, ss. 185-211.
- Sandberg, A. (2002). *Vuxnas lekvärld: en studie om vuxnas erfarenheter av lek*. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Sandberg, M. (2012). *"De är inte ute så mycket" Den bostadsnära naturkontaktens betydelse och utrymme i storstadsbarns vardagsliv*. Göteborg: Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet.
- Sarlöv Herlin, I. (2012). *Landskap för mångbruk, Erfarenheter från England*. Stockholm: Forskningsrådet Formas.

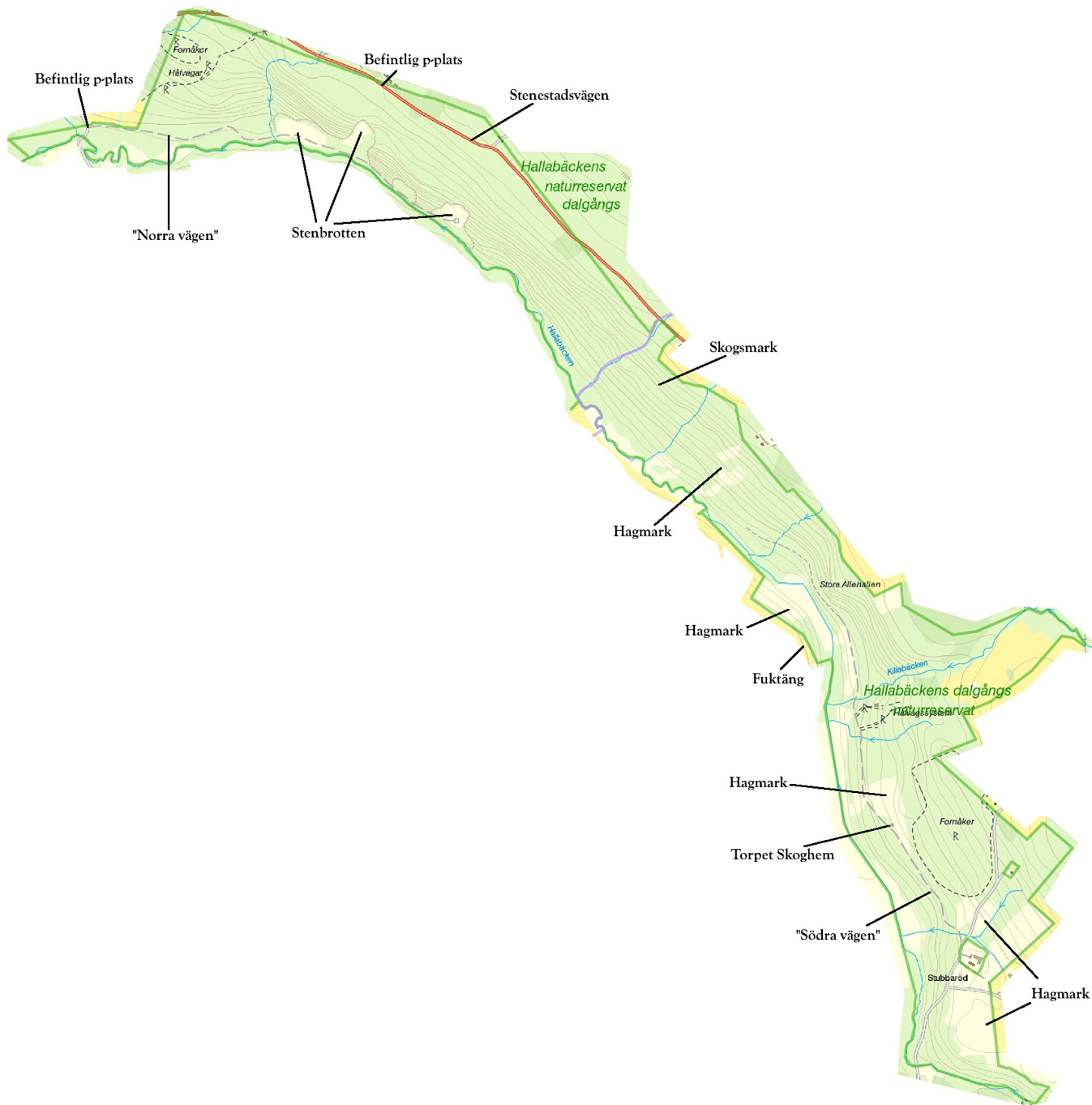
- SCB. (den 3 Mars 2015). *Statistiska Centralbyrån*. Hämtat från Statistiskskolan: Urbanisering – från land till stad: https://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Urbanisering--fran-land-till-stad/ den 23 Oktober 2017
- SCB. (den 25 Oktober 2016). *Statistiska Centralbyrån*. Hämtat från Tätorter 2015: 8,6 miljoner bor i Sveriges tätorter: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/tatorter-arealer-befolkning/pong/statistiknyhet/tatorter-2015/> den 23 Oktober 2017
- SCB. (den 25 Augusti 2017a). *Statistiska Centralbyrån*. Hämtat från Folkmängd och befolkningsförändringar första halvåret 2017: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/folkmangd-och-befolkningsforandringar-forsta-halvaret-2017/> den 23 Oktober 2017
- SCB. (2017b). *Statistiska Centralbyrån*. Hämtat från Framtidens befolkning: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/framtidens-befolkning/> den 23 Oktober 2017
- Schön, L. (den 3 April 2009). *Lägerskola också till hösten*. Hämtat från www.hd.se: <https://www.hd.se/2009-04-03/lagerskola-ocksa-till-hosten> den 1 December 2017
- Schäfer Elinder, L., & Faskunger, J. (2006). *Fysisk aktivitet och folkhälsa*. Huskvarna: Statens Folkhälsoinstitut.
- Schantz, P. (2003). Fysisk aktivitet och hälsa kräver goda miljöer. Vilka är de och hur skapas de? *Svensk idrottsforskning*, ss. 6-11.
- Schantz, P. (2006). Fysisk aktivitet, hälsa och hållbar utveckling. Vilken roll kan grönområden spela? *Sammanfattning av ett anförande vid Folkhälsoinstitutets seminarium om "Fysisk aktivitet i samhällsplaneringen"* (ss. 1-9). Stockholm: FoU-gruppen för rörelse, hälsa och miljö, Åstrandslaboratoriet, GIH.
- Schröter, M., van der Zanden, E. H., van Oudenhoven, A. P., Remme, R. P., Serna-Chavez, H. M., de Groot, R. S., o.a. (November/December 2014). Ecosystem Services as a Contested Concept: A Synthesis of Critique and Counter-Arguments. *Conservation Letters*, ss. 514-523.
- Schultz, P. W. (2000). Empathizing With Nature: The Effects of Perspective Taking on Concern for Environmental Issues. *Journal of Social Issues*, ss. 391-406.
- Science Communication Unit, University of the West of England. (2015). *Science for Environment Policy: Ecosystem Services and Biodiversity*. Bristol: European Commission's Directorate-General Environment.
- Sebba, R. (1991). The Landscapes of Childhood: The Reflection of Childhood's Environment in Adult Memories and in Children's Attitudes. *Environment and Behavior*, ss. 395-422.
- Seeland, K., Dübendorfer, S., & Hansmann, R. (2009). Making friends in Zurich's urban forests and parks: The role of public green space for social inclusion of youths from different cultures. *Forest Policy and Economics*, ss. 11-17.
- Selman, P. (2010). Learning to Love the Landscapes of Carbon Neutrality. *Landscape Research*, ss. 157-171.
- Shanahan, D. F., Franco, L., Lin, B. B., Gaston, K. J., & Fuller, R. A. (2016). The Benefits of Natural Environments for Physical Activity. *Sports Med*, ss. 989-995.
- Sheldon, K., & Kasser, T. (1995). Coherence and congruence: two aspects of personality integration. *Journal of Personality and Social Psychology*, ss. 531-543.
- Skärbäck, E. (2007). Landscape planning to promote well being: Studies and examples from Sweden. *Environmental Practice*, ss. 206-217.
- Skånetrafiken. (2017). *Skånetrafiken: Sök resa*. Hämtat från www.skanetrafiken.se: <https://www.skanetrafiken.se/sok-resa/> den 15 December 2017

- Skogsstyrelsen. (2017). *Policy – Skogens sociala värden*. Skogsstyrelsen.
- Sonntag-Öström, E. (2014). *Forest for Rest: Recovery from exhaustion disorder*. Umeå: Department of Public Health and Clinical Medicine, Occupational and Environmental Medicine.
- Sonntag-Öström, E., Stenlund, T., Nordin, M., Lundell, Y., Ahlgren, C., Fjellman-Wiklund, A., o.a. (2015). "Nature's effect on my mind" – Patients' qualitative experiences of a forest-based rehabilitation programme. *Urban Forestry & Urban Greening* 14, ss. 607–614.
- Sonntag-Öström, Elisabet, Nordin, M., Lundell, Y., Dolling, A., Wiklund, U., o.a. (2014). Restorative effects of visits to urban and forest environments in patients with exhaustion disorder. *Urban Forestry & Urban Greening* 13, ss. 344-354.
- SOU. (2006). *Mervärdesskog Del 2. Utredningens underlag A*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- SOU. (2013:68). *Synliggöra värdet av ekosystemtjänster – Åtgärder för välfärd genom biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- Statens folkhälsoinstitut. (2008). *Gå ut min själ. Forskningsöversikt om hälsoeffekter av utevistelser i närnatur*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Grönområden för fler – en vägledning för bedömning av närhet och attraktivitet för bättre hälsa*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Steg, L., Van den Berg, A. E., & de Groot, J. I. (2013). *Environmental Psychology: An Introduction*. United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- Stockholms stad. (2016). *Grönare Stockholm Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden*. Stockholm: Stadsledningskontoret.
- Svenska offroadentusiasterna. (den 14 Maj 2003). *Svenska Offroadentusiasterna > SOE - Svenska Offroad Entusiasterna > Grussnack > Grusgropar i skåne?* Hämtat från www.forum.soe.se: <https://forum.soe.se/archive/index.php/t-15746.html> den 1 December 2017
- Svenska Turistföreningen. (2017). *Den växande naturklyftan, En rapport om en generation där allemansrätten inte är allas*. Stockholm: Svenska turistföreningen.
- Sveriges miljömål. (2017d). *Ett rikt växt- och djurliv*. Hämtat från [www.sverigesmiljomal.se](http://sverigesmiljomal.se): <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/> den 18 Oktober 2017
- Sveriges miljömål. (2017c). *Levande skogar*. Hämtat från [www.sverigesmiljomal.se](http://sverigesmiljomal.se): <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/levande-skogar/> den 18 Oktober 2017
- Sveriges miljömål. (2017a). *Sveriges miljömål*. Hämtat från [www.sverigesmiljomal.se](http://sverigesmiljomal.se): <https://sverigesmiljomal.se/sa-fungerar-arbetet-med-sveriges-miljomal/> den 17 September 2017
- Sveriges miljömål. (2017b). *Sveriges miljömål*. Hämtat från sverigesmiljomal.se: <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/> den 18 Oktober 2017
- Thompson Coon, J., Boddy, K., Stein, K., Whear, R., Barton, J., & Depledge, M. (2011). Does Participating in Physical Activity in Outdoor Natural Environments Have a Greater Effect on Physical and Mental Wellbeing than Physical Activity Indoors? A Systematic Review. *Environmental science & technology*, ss. 1761-1772.
- Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Ulrich, R. S. (1983). Aesthetic and affective response to natural environment. i I. Altman, & J. F. Wohlwill, *Human behavior and environment: Advances in theory and research* (ss. 85-125). New York: Plenum Press.
- Ulrich, R. S., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., & Zelson, M. (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology*, ss. 201-230.

- Ward-Thompson, C., Aspinall, P., & Montarzino, A. (2008). The childhood factor: Adults visits to green places and the significance of childhood experience, ss. 111-141.
- Watts, N., Adger, W., Agnolucci, P., Blackstock, J., Byass, P., Cai, W., o.a. (2015). Health and climate change: policy responses to protect public health. *Lancet* , ss. 1861–1914.
- Wells, N. M., & Lekies, K. S. (2006). Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism. *Children, Youth and Environments*, ss. 1-24.
- Wells, N., Jiminez, F., & Mårtensson, F. (2018). Children and nature. i M. van den Bosch, & W. Bird, *Nature and public health - The role of nature in improving the health of a population*. Oxford: Oxford Textbooks in Public Health.
- White, R., & Stoecklin, L. V. (2008). Nurturing children's biophilia: developmentally appropriate environmental education for young children. *Collage: Resources for Early Childhood Educators*, ss. 1-11.
- Wieland, A. (den 9 Juli 2014). *Helsingborgs Dagblad*. Hämtat från En undangömd pärla: <https://www.hd.se/2014-07-09/en-undangomd-parla> den 1 December 2017
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wyles, K., Pahl, S., White, M., Morris, S., Cracknell, D., & Thompson, R. (2013). Towards a Marine Mindset: visiting an aquarium can improve attitudes and intentions regarding marine sustainability. *Visitor Studies*, ss. 95-110.
- Zelenski, J. M., Dopko, R. L., & Capaldi, C. A. (2015). Cooperation is in our nature: Nature exposure may promote cooperative and environmentally sustainable behavior. *Journal of Environmental Psychology*, ss. 24-31.
- Zhang, J., Piff, P., Iyer, R., Koleva, S., & Keltner, D. (Mars 2014). An occasion for unselfing: beautiful nature leads to prosociality. *Journal of Environmental Psychology*, ss. 61-72.

Bilagor

Bilaga 1 – Översiktskarta över naturreservatet

Figur 3. Karta över naturreservatet med befintliga vägar, hagmark, skogsmark, stenbrotten och torpet Skoghem utmarkerat. Observera att platserna för markeringarna ej är exakta. (Bild utarbetad från <https://kso.etjanster.lantmateriet.se/>, Kartsök och ortsnamn © Lantmäteriet, 2017).

Bilaga 2 – Intervjuguide

Frågor till studie om naturreservatet Hallabäckens dalgång:

DIN RELATION TILL PLATSEN

Vad är din relation till naturreservatet Hallabäckens dalgång?

När och hur ofta brukar du vistas i naturreservatet?

Vad brukar du göra när du vistas i Hallabäckens dalgång?

När besökte du naturreservatet för första gången?

När var ditt senaste besök i naturreservatet och vad gjorde du då? Vilka platser besökte du och vad upplevde du?

HUR OMRÅDET ANVÄNDS IDAG

Hur bedömer du att naturreservatet används av människor idag?

Vilka aktiviteter tror du är vanliga i naturreservatet?

Brukar du se andra människor i naturreservatet när du är där?

Vad brukar du se av användning och spår av besökare?

Vilka platser tror du att människor främst besöker i naturreservatet?

Vilka tror du det är som besöker naturreservatet?

VAD OMRÅDET BETYDER

Finns det någon specifik plats i naturreservatet som du tycker särskilt mycket om?

Vad är det du gillar med den platsen?

Kan du beskriva hur platsen ser ut?

Någon annan plats...

Vad tror du att naturreservatet betyder för andra människor?

Tror du att folk känner till naturreservatet?

Brukar du rekommendera folk att besöka naturreservatet?

Varför? Varför inte?

Vad skulle du ge för tips och råd inför ett besök i naturreservatet?

Vad tycker du att naturreservatet har för kvaliteter som gör det värt att besöka?

OMRÅDETS UTVECKLING

Naturreservat ska utvecklas för att göras mer tillgängligt för allmänheten – vilka egna önskemål och rekommendationer har du gällande det?

Har du några andra idéer, tankar eller rekommendationer när det gäller hur naturreservatet kan utvecklas i stort?

KONTAKTPERSONER

Kan du tipsa om någon annan person eller grupp av människor som känner till naturreservatet och brukar vistas där som jag kan kontakta?

ÖVRIGT

Har du något annat du vill tillägga som rör naturreservatet och dess utveckling?

Är det okej att jag återkommer ifall det dyker upp fler frågor?

Tack så mycket för att du ville ställa upp intervjun! Du får självklart höra av dig om det dyker upp några frågor!

Bilaga 3 – Förslag på utveckling av naturreservatet

Figur 16. Förslag på anläggningar för friluftslivet i naturreservatet. Röd markering visar förslag på vandringsleder, P visar förslag på parkeringsplatser och G visar förslag på grillplaster. Observera att markeringarna inte är exakta (Bild utarbetad från <https://kso.etjanster.lantmateriet.se/>, Kartsök och ortsnamn © Lantmäteriet, 2017).